

Hvem er i familie med Laugesen, der tog til New Zealand?

En dame fra New Zealand med det dansk klingende navn Betty Laugesen-Johansen har skrevet til borgmesteren i Sorø for at spore slægtninge med navnet Laugesen i Danmark.

Mrs. Laugesen-Johansen fortæller i sit brev, at hendes bedstefar, Christian Ludvig Laugesen, var født i Sorø i 1840. Han udvandrede til New Zealand i 1873, idet han sejlede med det gode skib »Crusaders« fra London - en rejse på 84 dage.

Christian Laugesen har haft en eller anden tilknytning til Sorø Akademi. Mrs. Laugesen-Johansen skriver, »I was told he studied landscape architecture for 5 years at the Sorø Academy, and det kan muligvis oversættes med, at

han lærte som anlægsgartner i akademihaven.

Christian Laugesens far hed Peter Laugesen. Christian havde to brødre og en søster, og søsteren giftede sig Gebert. Hun havde en søn, Christian Gebert, der som ugilt boede i Korsør.

- Jeg korresponderede med ham i et par år inden krigen, skriver Mrs. Laugesen-Johansen, han var da 78 år og boede i Korsør med sin søster Anna.

Den new zealandske dame vil frygtelig gerne i forbindelse med folk, der kan sætte hende i forbindelse med efterkommere af familien Laugesen, og Sjællands Tidende modtager gerne oplysninger og lader dem gå videre.

Betty Laugesen-Johansen fortæller i sit brev om et par traditioner, der går i familien på New Zealand. Hun har hørt, at Christian Laugesen skulle nedstamme fra en biskop Laugesen, der levede på Luthers tid. Det fortælles, at en bibel har været i slægtens eje i 400 år - den stammede fra biskop Laugesens broder, og det sidste, man har hørt om den, var, at Christian Laugesens halvbroder solgte den omkring århundredskiftet.

Det var en af de første danske oversættelser af Luthers tyske bibel, skriver Betty Laugesen-Johansen. Denne sag kunne jeg godt lide at undersøge.

Fruen efterlyser endelig oplysninger om Getreuer-lega-

tet. Peter Getreuer var maler (1698-1780). Han og hans kone Maria var barnløse, men der er et legat, tilsvarende gennem hans kones broder, for efterkommere af linjen, hvortil Christian Laugesen hører. Han mor, Mette Christiansdatter, var efterkommer af Getreuerne.

- Jeg blev som barn fortalt, at der i Danmark var et specielt kontor for Getreuer-legatet, og at kun kvindelige efterkommere af linjen kunne gå hertil og opnå hjælp, hvis de kom i bekneb. Min tante, Dagmar Laugesen, der var født i Danmark og kom til New Zealand som barn, var i Danmark på besøg i 1924 og gav os disse oplysninger bagefter.

Vi lader disse oplysninger gå videre til læserne og beder dem, der kan hjælpe Betty Laugesen-Johansen på spor af sin danske familie, om at slå på tråden til Sjællands Tidende i Sorø, 63 22 94, eller sende os et par ord.

Mrs. Laugesen-Johansen bor selv 45 Morton Avenue, Takapuna, Auckland 10, New Zealand.

Flid, selvværd og slagsmål

- erindringer fra 1800-tallets Sorø og Lynges Sogn

Af Karsten Byrgesen

Blandt arkivalierne på Sydvestsjællands Museum i Sorø findes nogle erindringer fra 1800-tallets Sorø og Lynges Sogn. De er skrevet på engelsk af Christian Ludvig Laugesen, født 1841 i Lynges Sogn, og senere emigreret til New Zealand.

Christian blev født i Frederiksberg på adressen, som i dag hedder Næstvedvej 32. Faderen var gartner og moderen hjemmegående. Hun døde, da sønnen var 6 år gammel. Christian fik kort efter en stedmor, og de to fik et godt indbyrdes forhold, ligesom Christian havde til sin far.

Allerede som 7-årig begyndte Christians erhvervs-karriere, da han måtte sælge familiens grøntsager i Sorø. Dette bragte ham i de følgende år i mange konflikter og slagsmål med ældre drenge, men Christian var ifølge sine erindringer i stand til at klare selv de største modstandere. Sin første forelskelse, i en ældre pige, fik Christian i forbindelse med et af disse slagsmål, men lykken blev kort.

Efter konfirmationen var det tid til, at Christian måtte i gang med en uddannelse. Faderen skaffede ham en læreplads som gartner ved Sorø Akademi, og som 15-årig forlod Christian barndomshjemmet og drog ind til Sorø. Læretiden var en lykkelig periode for Christian, og som artiklen vil vise, bød den på venskaber, dog ikke altid til den gode side.

Weekenderne blev tilbragt hjemme hos forældrene samt brugt til anlæggelse af Christians første have hos præsten i Lynges, som var meget imponeret. Han skulle også få hævn over en af sine plageåndere fra barndommen, da denne var hjemme fra studierne i København.

Da læretiden var slut, bød livet på flere forskellige jobs i egnen omkring Sorø, blandt andet hjemme hos faderen. Så var det tid til at være soldat ved Ingeniørtropperne og

deltage i 1864-krigen. Efter dette blev Christian gift med Emilie, de fik 3 børn, og han havde skiftende arbejdspladser, inden ægteparret i 1872 besluttede at søge lykken i New Zealand.

Det er Christians spændende liv på Sorøegnen, denne artikel omhandler.

Indledning

I 2006 fik Sydvestsjællands Museum en henvendelse fra en new zealandsk kvinde, som var efterkommer af Christian Ludvig Laugesen, født 1841 i Lynges Sogn. 1872 udvandrede han til New Zealand, hvor han levede til sin død i 1915. Kvinden og hendes familie havde været i Danmark for at forsøge at finde Christians barndomshjem, men da det ikke lykkedes, henvendte de sig til Sydvestsjællands Museum. I forbindelse med denne mailkorrespondance fik museet tilsendt Christian Laugesens erindringer. Heri beskriver han detaljeret sit liv og sine oplevelser, eksempelvis barndommen i Lynges Sogn og oplevelser i Sorø, som blandt andet kan give et billede af en almindelig borgers syn på byen og egnen i 1800-tallets midte. Det er netop det faktum, at Christian ikke har tilknytning til Sorø Akademi som elev eller lærer, der gør hans fortælling enestående, da det er yderst sjældent, vi har kendskab til sådanne nedskrevne erindringer fra den periode.

Metodiske bemærkninger

Med Christian Laugesens beretning som den eneste kilde til de begivenheder, han skildrer, kan det være et problem, at vi ikke kan kontrollere oplysningerne. En del af

de faktuelle oplysninger kan man få bekræftet i samtidige officielle dokumenter, eksempelvis kirkebøger og folketællinger. I de øvrige tilfælde er vi nødsaget til at stole på Christians fremstilling. Christian Laugesen fortæller, at han aldrig har ført dagbog, men alene skriver efter sin hukommelse. Da han begyndte på erindringerne, var han omkring 50 år, og det tog ham næsten 20 år, inden han blev færdig. Nedskrivningen skete mellem ca. 1890 og 1910, og den version, Sydvestsjællands Museum besidder, er skrevet på computer mange årtier senere. Når noget er nedskrevet mange år efter, det fandt sted, kan der – både bevidst og ubevidst – opstå fejl, forglemmelser eller direkte løgne. Man kan eksempelvis fremstille sig selv i et bedre lys eller sige noget ondt om andre mennesker. Disse ting skal man derfor have i baghovedet, når man læser nærværende artikel, og det vil også vise sig, at Christian ikke altid har ret i sine udsagn, men mere herom senere.

I indledningen til sine erindringer skriver Christian: *"Jeg er ikke britisk, men nordisk, så grin ikke af min skrivning eller grammatik."* Christian var selv klar over, at hans engelsk ikke var specielt godt, og derudover er erindringerne som tidligere nævnt renskrevet mange år efter. Derfor indeholder de en del slåfejl samt andre meningsforstyrrende fejl, eksempelvis er navnene på nogle lokaliteter i Danmark stavet forkert. På den baggrund har denne artikels forfatter tilladt sig at foretage en sproglig bearbejdning af manuskriptet med henblik på at øge læsevenligheden. Derfor er citater fra engelsk ikke nødvendigvis oversat ordret, men på en måde så meningen lettere kan forstås. Nogle afsnit bliver citeret, mens andre vil blive gengivet med forfatterens egne ord.

Kirkebøger og folketællinger vil være flittigt anvendt som dokumentation for Christians oplysninger. I den forbindelse skal det påpeges, at man i 1800-tallets kilder brugte navnene Peder og Peter mere eller mindre tilfældigt om den samme person, ligesom en kvindes efternavn både kunne ende på datter og sen. Således også i de tilfælde, der har været relevante her, hvorfor forfatteren har taget den beslutning at bruge det samme navn hele vejen.

Fig. 1. Christian Ludvig Laugesen. Foto: Familien Laugesen, New Zealand.

Som altid, når et materiale er så spændende som dette, er det forfatterens privilegium at udvælge de dele, han finder mest relevant. Andre dele kunne have været medtaget, men intentionen med nærværende artikel er at fortælle historien om Christians liv og færden i Lyngø, Sorø og omegn, så det kan give et billede af en del af hverdagslivet i 1800-tallet. Erindringerne er opdelt i to artikler, som omfatter Christian Ludvig Laugesens tid i henholdsvis Danmark og New Zealand (fig. 1).

Baggrunden for Christian Ludvig Laugesens erindringer

Christian Ludvig Laugesen indleder med et tilbageblik: *"Når en mand er fyldt 50, er han som en rejsende i et ukendt land, der har nået toppen af en bakke. Han tager en dyb indånding og ser tilbage over de bakker og dale, han har krydset. Han kigger over de bjerge, han har bestøget, og så ser han ofte, hvilken nem vej han kunne have valgt, og hvor meget mindre udmattet han kunne have følt sig. Men det er for sent. Han ser fremad. Et stort land skal måske stadig krydses, før han når rejsens mål, men en tyk dis hænger over det ukendte land. Livets*

middag er passeret, og eftermiddagen er nærværende, og aftenen samt resten af dagen vil komme. Selvfølgelig håber han, at landet foran ham vil være roligere og lettere at gennemrejse end det, han har passeret på sin lange rejse. Men hvor ved vi lidt om fremtiden, og hvilken velsignelse det er for menneskeheden.” Herefter redegør Christian for sine intentioner med erindringerne: ”Mit formål med at skrive denne bog er ganske enkelt at nedskrive mine erfaringer gennem livet. Da mit liv har været stormfuldt, kan jeg fortælle om mange hændelser som, når mine børn læser dem i de kommende år, ikke kun vil være af interesse men kan tjene som et kort over livets vildnis og, håber jeg, være til gavn for dem, som er villige til at lære.”

Dagbog har Christian aldrig skrevet og nævner derfor, at han ikke er i stand til at give de nøjagtige datoer for de begivenheder, han skildrer. Derimod understreger han, at han kun fortæller sandheden og intet tilføjer, men noget er udeladt, da alle mennesker har ret til at bevare sine hemmeligheder mellem sig selv og sin skaber.

Fødested

”I hjertet af Danmark på øen Sjælland, i eller lige uden for en lille by med navnet Sorø så jeg for første gang dagens lys for godt 50 år siden.” Således skriver Christian om sin fødeegn. Han fortsætter: *”Mit fødested er en smuk plet på Guds jord og kendt som det dejligste sted i Danmark. Selve byen er lille og pæn, mens omegnen udelukkende består af skove og søer. Tre store søer omkranser byen. Sorø Sø mod øst, Pedersborg Sø i nord og Tuel Sø mellem de to i øst.¹ Det meste af landet er dækket af bøgeskov, som det har været i mands minde. I tidligere tider var byen stærkt forbundet med et af de største munkelostre i Skandinavien, hvilket gjorde byen attraktiv for fremmede.”* Afsnittet slutes med en beskrivelse af den klostermur, som endnu kan ses i dag: *”Murene stod stadig omkring det område, klosteret havde stået på. De var omkring ti fod høje og omkring fire fod brede – det hele bygget af store mursten. Klosteret havde været et kvadrat, et indelukke på omkring 100 acre.² På de to sider var de*

to førnævnte mure, den tredje side bestod af en halvcirkel beskyttet af den blå sø. Der er mange celler, hvor munkene boede for tusind år siden. Kirken står der stadig og bliver benyttet af lutheranerne. Der er gravhvelvinger under kirken, hvor hundredvis af konger og riddere fra gamle dage ligger begravet.”³

Akademiet får også nogle ord med på vejen af Christian: *”Sorøs betydning skyldes et stort akademi, hvor 400 unge mænd fra de højere klasser bliver uddannet. Det bestod af en stor firetagers bygning med balkon hele vejen rundt langs taget. Den lå mellem kirken og søen. Græsplænen nåede til kanten af det smukke blå vand. Rundt om denne flotte bygning lå boliger til lærere, professorer, ledere etc., som var opført i fornem stil af baron Holberg i det 15. århundrede. Han forærede det til kronen og gjorde derved sit til at fremme udannelsen i Danmark.”* Det er rigtigt, at Ludvig Holberg støttede Sorø Akademi med sin store formue, men det var først i 1700-tallet (fig. 2).

Hvor lå Christian Laugesens barndomshjem placeret? Han giver følgende forklaring: *”Modsat Akademiet tværs over en lille sø lå to skove. Den ene var lille, mens den anden var ca. 10 mil lang. Mellem de to skove lå en smal stribe åbent land på ca. en halv mils bredde. I kanten af den store skov tæt ved dens grænse stod min fars hus. Det var adskilt fra skoven med en meget smal vej. Derfra ledte den ud til en offentlig vej, som førte forbi min fars have. Her stod min vugge, her levede jeg i min barndom. Ja, hvilket vidunderligt sted det var for mig. Jeg kunne sidde på dørtrinnet og se over søen. Jeg kunne se små både med hvide sejl røkke her og der på de små bølger, og Akademiets og kirkens søjler, hustagene mellem toppene på de store elme, linde og bøgetræer. Ja, hvor mange sommeraftener har jeg ikke siddet på det dørtrin og lyttet til flørerne i dammen. Ja, mange søde melodier kunne jeg høre. Nattergalen, droslen, rævenes gøen, dyrenes hylene, gøgen mm. Når den store klokke ringede, som den gjorde hver dag og aften klokken 7, klingede dens lyd over søen og gav ekko i den omgivende skov. Det lød i mine ører som en stemme fra en ukendt verden, når den sagde: ”kom fra arbejde, kom til hvile, kom til hvile.”* Ja, det var et fredeligt hjem,

Fig. 2. Sorø Akademiets hovedbygning som den så ud, da Christian var i gartnerlærer på skolen. Kilde: J.P. Trap 1858.

og ikke noget andet sted på hele jorden kan man finde, som der hvor man tilbragte sin barndom.”

Ud fra denne beskrivelse lyder Christians barndomshjem som den rene idyl. Som det fremgår, er han født syd for købstaden Sorø, og selv om området i dag ser meget anderledes ud end på Laugesens tid, er det faktisk muligt at lokalisere stedet nøjagtigt. Den store skov, Christian omtaler, er Sorø Sønderkov, mens den lille sandsynligvis er Feldskov. Skovene eksisterer stadig, og mellem dem ligger i dag byen Frederiksberg i Lynge Sogn. På Laugesens tid var der, bortset fra nogle få gårde, ingen bebyggelse på Frederiksberg, så derfor er det rigtigt, at han fra trappestenen kunne se akademiet, Sorø Kirke og ud over Sorø Sø. Den smalle vej hed Bøgholmsvej og løb oprindeligt fra Næstvedvej langs skoven mod syd og var en af de ældste gader på Frederiksberg. Vejen findes stadig, men har et andet forløb end det oprindelige. I 1856 blev jernbanen Roskilde-Korsør åbnet, og det blev bestemt, at Sorø skulle have en station. Efter megen diskussion faldt valget

på det sted i Lynge Sogn, et par kilometer syd for Sorø, hvor stationen stadig ligger. I forbindelse med stationens opførelse skulle der bygges en vejforbindelse mellem den og Sorø by. Derfor anlagde man Banevejen, som kom til at gå fra Boldhusgade via Priorgade og videre mod syd. Området her hed *Flommen*, og var en del af Sorø Sø, men i 1828 sænkede man vandstanden i søen, hvilket gjorde, at dens østlige dele udtørrede, og vejen kunne bygges. Banevejens sydligste forløb eksisterer stadig i dag på Frederiksberg – vejen ender ved gangtunnelen under jernbanen ved Sorø Station, tidligere var her en baneoverskæring – mens den nordligste del siden 1950'erne har været en del af den nuværende Skælskørvej. Syd for overskæringen blev i samme tidsrum Skælskørvej anlagt, men efter dens før omtalte omlægning ændredes navnet, først til Gl. Skælskørvej og siden det nuværende Frederiksbergvej. Få hundrede meter nede ad den oprindelige Skælskørvej anlagdes mod øst Næstvedvej som landevej mod den sydsjællandske by.⁴ Næstvedvej er ligeledes omlagt til sit nu-

værende forløb i 1950'erne, og på den adresse, som i dag hedder Næstvedvej 32, blev Christian Ludvig Laugesen født.⁵ Det nuværende hus på stedet er opført i 1877⁶ og er derfor ikke Christians barndomshjem (fig. 3).

Christians fødsel og familie

"Jeg blev født i 1840. Jeg ved det faktisk ikke, da jeg har to fødselsattester. Da en af dem må være forkert, og jeg ikke kan lide at være så gammel, tror jeg, at jeg tager 43 eller 44. Men alligevel, jeg er født den 3. februar, og min far fortalte mig, at der lå sne næsten helt til dørens top." Så forvirrende lyder Christian Laugesens egen gennemgang af sin fødsel, da han nævner ikke mindre end 3 årstal, han kan være født i, nemlig 1840, 1843 og 1844. Hvilket er så det rigtige, og hvordan kan svaret findes? Heldigvis findes der et par samtidige kilder, som kan bruges i jagten på sådanne oplysninger. En af disse er kirkebøger, og i kirkebogen for Lyngesogn står indskrevet, at Christian Ludvig Laugesen er født den 3. februar 1841 som søn af gartner i Lyngesogn Peder Laugesen og hustru Mette Christensdatter.

I 1840'erne og 50'erne gennemførtes der folketællinger i Danmark hvert femte år, således blandt andet i 1845 og 1850. I 1845-tællingen kan det ses, at Christians alder var 4 år.⁷ Folketællingen blev afholdt 1. februar, så i virkeligheden var Christian strengt taget *ikke* 4 år på daværende tidspunkt, men da det kun har drejet som om et par dage, har man ment, at en aldersangivelse på 4 var mest korrekt. Mere mystisk er folketællingen 1. februar 1850, for her oplyses det, at Ludvig Laugesen – navnet Christian nævnes ikke – er 10 år. I så fald er han altså født i 1840. Christian Laugesen havde to ældre søstre, og i 1845 opgøres deres alder til 9 og 7 år, mens det fem år senere er 14 og 12, så her er der altså overensstemmelse mellem oplysningerne i folketællingerne, hvilket også er tilfældet, når det handler om faderen.⁸

Christian Laugesens forældre hed Peder Laugesen og Mette Christensdatter. Christian nævner aldrig deres navne i erindringerne, så de er fundet ved hjælp af kirkebøger. De blev ifølge Christian gift i 1832, men det var først 3 år senere, ægteparret flyttede sammen i det hus, Christian

Fig. 3. Kort over Sorø by og omegn fra begyndelsen af 1800-tallet. Jernbanen, der blev etableret, da Christian Ludvig Laugesen var 15 år (1856), er senere indtegnet på det gamle kort. Placeringen af Christians barndomshjem er markeret med rød cirkel, og den på daværende tidspunkt formodede korteste rute på gåben herfra til byen, som Christian så ofte benyttede som barn, er indtegnet med rødt. Kortet er sammensat af udsnit fra flere kort (Kilde: Kort og Matrikelstyrelsen) med indtegninger af Morten Petersen, Sydvestsjællands Museum.

senere blev født i. *"Hvorfor de ikke levede sammen før 1835, ved jeg ikke bortset fra, at de endnu ikke havde et fast sted at bo"* skriver Christian og tilføjer om sin moder: *"... men hun forlod ikke sin arbejdsplads i København før 1835. Hun passede huset for en grev Trampe. En husholderske var dengang noget andet end i dag. Hun skulle være velopdragen og have de bedste udtalelser fra en an-*

den fin familie. Hun skulle have egne midler eller god sikkerhed, så hun i det mindste var i stand til selv at betale for alt i den første måned.” At Christians moder arbejdede hos grev Trampe kan ses af folketællingen i 1834, hvor Mette Christensdatter står opført som værende 33 år, ugift og ”Tienstepige” hos grev Friderich Christopher Just Gebhardt Trampe med familie, der boede i Lille Strandstræde 62 i København. Som den vågne læser har bemærket, fortæller folketællingen, at Mette var ugift, hvilket ikke stemmer overens med Christians oplysninger om, at forældrene skulle være blevet gift i 1832. Desværre har det ikke været muligt at finde Peder Laugesen i 1834-tællingen. Lille Strandstræde var beliggende i Garnisons Sogn i København, og en gennemgang af kirkebogen herfra løser mysteriet. I rubrikken ”Copulerede”, som betyder viede, ses, at Peder og Mette blev gift i Garnisonskirken 2. november 1834. Hvad grunden er til, at Christian mener brylluppet allerede var i 1832, kan der være flere årsager til: han kan huske forkert, måske det var det år, de mødte hinanden eller blev forlovede, men tilbage står, at 1834 må fastslås som vielsesåret.

I kirkebøgerne skulle præsterne ud over fødsler, konfirmerationer, giftermål og dødsfald i perioden 1814-75 føre tilgangs- og afgangslister, som på en måde kan karakteriseres som datidens folkeregister. Her indførte man nemlig de folk, som flyttede til eller fra sognet. Under tilgangslisterne i Lyng Sogns kirkebog er som nummer 705 og 706 under året 1835 opført Peder Laugesen og Mette Christensdatter som tilflyttere fra København. Peder omtales som ”Gartner i Liunge”, og deres alder er 34 år, hvilket stemmer overens med, at Christian Laugesen opgiver deres fødselsår til 1801.

Hvad ellers fortæller Christian Laugesen om sine forældre? ”Min far var født nær Thisted på Jyllands vestkyst i 1801. Hans far var tømrer og møllebygger. Han hed Lauge Laugesen, og hans bedstefar hed Paul Laugesen og var skibstømrer. Min far mente, at hans bedstefar kom fra Norge i begyndelsen af 1700-tallet. Ligeledes påberåbte min far sig, at han nedstammede fra en ridder, Gudmund Laugesen, som efter at have dræbt en krævend dansk konge sammen

*med familien flygtede til Norge.”*⁹ Hvornår Christians far er født vides ikke med sikkerhed. Det skyldes, at man indtil en reform af kirkebøgernes indhold i 1812 ikke indførte et barns fødsel, men derimod hvornår det blev døbt.¹⁰ En gennemgang af kirkebogen fra Snedsted giver det resultat, at Peder Laugesen blev døbt den 24. januar 1802. Dette hverken be- eller afkræfter Christians udsagn om, at faderen var født i 1801, for på daværende tidspunkt var der, ligesom i dag, stor forskel på, hvornår man døbte børn. Nogle blev døbt samme dag, de var født, andre måneder senere. Peders far hed ikke Lauge Laugesen men Lauge Poulsen, og moderens navn var Else Jensdatter.

Faderen havde seks brødre og to søstre, og han fortalte, at han var den dygtigste af dem. I faderens barndom var der ingen obligatorisk skolegang, men det lykkedes ham alligevel at starte på seminariet i Thisted, hvilket han dog måtte opgive, da hans karakterer ikke var gode nok. I stedet tog han i 1819 til København for at blive gartner.

Faderens udseende beskriver Christian således: ”Min far var blondt af udseende, bredt bygget og omkring min højde, som var ca. 170 centimeter. Han virkede mere kraftig end jeg, skønt der nok ikke var den store forskel.” Forholdet mellem far og søn var godt, hvilket kan illustreres af følgende citat fra Christian: ”Jeg tror, jeg vil skrive lidt om min kære far, så man kan få et klart indtryk af hans karakter. Ja, jeg sagde min kære far, han var virkelig meget kærlig overfor mig. På daværende tidspunkt kunne jeg overhovedet ingen fejl finde ved min far. Jeg troede altid, han var over alle andre mænd. Jeg har aldrig været bange for at kysse eller kramme ham, når jeg sov sammen med ham. Ja, så sent som da jeg var femten, kan jeg huske, jeg lå med ham i mine arme. Han var alt for mig som dreng, og han var virkelig en god far. Jeg kan med sandhed sige, han var en god mand, for en mere troværdig og ærlig mand har jeg aldrig senere mødt i mit liv.” Faderens eneste fejl var hans temperament, når han en sjælden gang blev vred, og så hans stolthed. Han anså sig selv for lidt mere, end han var.

”Min mor var født i 1801 nær Århus i Jylland. Hendes far hed Thor Christensen. Han havde en stor gård og

stammede sandsynligvis fra en adelig familie i Nordjylland.” Folketællingen i 1845, som er den første, der medtager fødested, fortæller dog, at Mette Christensdatter er født i Finderup Sogn, Viborg Amt.¹¹ *”Min mor var en høj, flot dame. Hun havde samme højde som min far, mørkt hår, brune øjne, en græsk næse, røde kinder og var altid meget religiøs. Hun opdrog os godt.”* Om sin moder har Christian ikke mange minder: *”Jeg husker ikke meget om min moder, undtagen at jeg ofte sad på hendes skød og kyssede hende og tørrede tårer væk fra hendes øjne, da jeg ofte så hende græde. Hun sad ofte ned og sang fra sin salmebog. Hun var lidt melankolsk, har jeg senere fået fortalt. Hun døde, da jeg var seks år, efter hun havde født en lille pige. Det var en meget høj alder, for hun ville have fyldt 46 det år.”*

1835 flyttede Peder og Mette som tidligere nævnt til Lyngesogn. Om dette skriver Christian Laugesen i erindringerne: *”Det år købte min far det hus, jeg blev født i. Der hørte ca. 5 hektar god jord til, som på daværende tidspunkt var meget billig. Han gav 400 daler for det, og i 1863 solgte han det for over 3.000 daler. Det var min moders penge, der blev brugt til jordkøbet, da min far var som mig. Han ejede intet – jeg tror den familiesvaghed stadig lever.”* Faderen udlagde 1,5 hektar til have og var, efter hvad Christian oplyser, både drivhus-, landskabs- og markedsgartner. Grunden til flytningen skal sikkert findes i, at Peder havde fået et nyt arbejde: *”Min far var gartner nær Sorø på en ejendom som hed Oldbjerggaard.”* Som det ses, er gårdens navn skrevet på en blandet dansk-engelsk måde, hvilket sandsynligvis skyldes, at Christian havde glemt en del af sit danske sprog efter de mange år i New Zealand. En søgning på gamle gårde i Sorøområdet viser faktisk, at der i Lyngesogn omkring 4 km sydvest for Peders hjem stadig ligger en gård med navnet Oldebjerggård, som første gang er omtalt i 1440, så mon ikke det var her Peder arbejdede?¹² Når man læser Christians erindringer, lyder det som om, faderen var ansat på Oldebjerggård, før han og moderen flyttede ind i huset. Han fortæller nemlig, at gården brændte en nat, og Peder var nær blevet glemt i ruinerne, hvilket resulterede i, at

han var døden nær og måtte tilbringe et år på hospitalet: *”Dette kan også have været årsagen til, at de ikke kom til at bo sammen før 1835”*, afslutter Christian. Som omtalt tidligere, er Peder Laugesen ikke at finde i 1834-folketællingen, hvilket måske kan have noget at gøre med hospitalsopholdet. Omvendt siger tilgangslisterne, at Peder og Mette først kom til Lyngesogn i 1835, så derfor må det antages at være rigtigt, men derfor kan Peder godt have arbejdet på gården i forvejen.

I 1800-tallet var det normalt, at familier fik mange børn. Dels skulle de forsørge forældrene, og desuden måtte man regne med, at en del af børnene døde tidligt. På dette punkt var Christians familie ingen undtagelse. *”I 1836 blev min ældste søster født og i 1838 min næste søster. Min ældste søsters navn var Lovise Marie og den andens Elisabeth Christine.”* Endnu en gang må vi have fat i kirkebogen for Lyngesogn, og den viser, at Christian har ret: de er født henholdsvis 9. juni 1836 og 1. oktober 1838. En lillebroder fik Christian også. Den 16. maj 1843 blev Peter Abraham født, men hans liv blev kort. *”I januar blev min eneste broder, Peter, forkølet og døde, tror jeg nok, af difteritis”*, skriver Christian.¹³ Året forinden var familien Laugesen dog blevet ramt af en endnu større tragedie, da moderen Mette døde: *”Hun var en vidunderlig kvinde til at drømme – hun var altid i stand til at drømme, når noget usædvanligt ville ske. Som en følge heraf fortalte hun min far, at hun ville bære en lille pige, men barnet ville dø, når det var tre dage gammelt, og moderen selv ville dø seks dage senere. Hun fortalte, at hun havde set sig selv med den lille pige i sine arme i kisten. Præcist dette skete. Da barnet døde, beholdt min far det, og seks dage efter døde min mor, og hun fik så barnet i sine arme. Hun døde i august.”* Hvorvidt Christians fortælling om moderens drøm er rigtig skal være usagt, men moderens død rummer elementer, som minder om den. Endnu en gang må man ty til Lynges Kirkebog, som oplyser, at Mette Christensdatter den 28. august 1847 fødte datteren Johanne Mariane, som desværre døde dagen efter. Den 31. august døde Mette selv, hvilket kunne tyde på, at hun døde i barsels seng. Ved moderens begravelse den 5. september havde den sør-

gende Christian et lille uheld: *"Jeg kan stadig huske, at mændene, der bar min mor til graven, stoppede op for at skifte. På det tidspunkt så jeg ned i jorden og opdagede ikke, at de var stoppet, så jeg løb panden mod kisten med så stor styrke, at jeg faldt ned på et unævneligt sted og var bevidstløs et kort øjeblik. Naturligvis var jeg i den situation for stolt til at græde."*

I midten af 1800-tallet var det normalt, at man, når ens ægtefælle døde, relativt hurtigt fandt en ny. Dette var også tilfældet for Peder Laugesen, som den 23. maj 1848 blev gift med Ane Sophie Pedersdatter i Lyng Kirke. Dermed fik Christian en stedmoder, og om hende fortæller han: *"Ti måneder efter min mors død fik min far en ny kone, som blev min stedmoder, men jeg vil alligevel kalde hende for moder. Hun var en lille kvinde med blå øjne og fregner på næsen. Hun var ingen skønhed, men jeg tror, hun passede bedre til omstændighederne, end min mor havde gjort. Hun var vant til landet og kunne arbejde. Hun var ren og proper og passede altid på os. Hun var især bekymret for vores sundhed og var altid bekymret for, at jeg skulle få for meget at spise. Hun var meget venlig i begyndelsen, hun kaldte mig kære og sin ven, men det tror jeg ikke, hun gjorde længere end 3 måneder. Hun havde en særegen måde med at vende næsen lidt opad og til én side, og så hendes mund til den anden siden når hun var utilfreds. Når det skete, vidste jeg, noget var galt. Hun var ikke ond mod mig, og havde hun været min egen mor, synes jeg, hun ville have været en god mor."* Dog synes Christian, hun var lige hurtig nok til at få fjernet maden fra bordet. Ane Sophie hjalp Christian med at få genopfrisket læsningen, som han havde glemte, og *"stort set gik det meget godt mellem os"* husker Christian. Som ca. 10 årig fik Christian mæslinger, stedmoderen plejede ham og gav ham mjød, hvilket han aldrig glemte hende for. Peter og Ane Sophie fik først datteren Mette Kirstine, som blev født 9. juli 1849, men døde 13. november 1850. Senere fik de yderligere tre børn, hvoraf to fik samme navne som de to afdøde, nemlig Peter Abraham (19. september 1851) og Mette Kirstine (30. maj 1858). Derimellem kom Lauge Laugesen (25. januar 1855), så alt i alt fik Christian fire halvsøskende.

Forretningsmand på syv år

I midten af 1800-tallet var det mere reglen end undtagelsen, at børn i en tidlig alder kom ud at tjene og måtte bidrage til familiens økonomi. På landet synes husmandsbørnene at være begyndt, når de var omkring ni år, men da Christian nåede den alder, var han allerede en rutineret forretningsmand.¹⁴ At han startede så tidligt skyldtes hans nye stedmor, som mente, at Christian og hans ældre søskende kunne sælge havens afgrøder inde i Sorø. *"Indtil dette tidspunkt var det Johans kone,¹⁵ som dagligt plejede at gå til byen med produkter fra haven, og min far betalte hende for det. Da min mor kom, havde hun en anden mening end min far. Hun syntes ikke, det kunne betale sig at sende en kvinde. Hun sagde, at jeg og min søster skulle gå. Da min far tøvede, vrængede hun en smule med sin næse og mund og sagde, at hun selv ville gå. Så overgav far sig, og vi måtte gå, og her begyndte mit livs fortælling."*

Moderens tanke var, at Christian skiftevis skulle gå med sine søstre ind til byen, da de kun gik i skole hver anden dag. Christian kom først i skole som niårig, oplyser han. På daværende tidspunkt var vejen mellem hjemmet og Sorø lang – omkring to mil¹⁶ – da det var før, stationen blev anlagt i Lyng Sogn, og de tidligere omtalte nye vejforløb til Sorø kom til. Man måtte først gå uden om Sorø Sø, som på dette tidspunkt gik en del længere mod øst end i dag, igennem Sorø Sønderkov og fortsætte mod nord for så at dreje til venstre af Fægangen. Man kom altså ind gennem byporten til Sorø fra nord, så ikke underligt at Christian fandt turen lang (fig. 3). Måske den lange vej var årsag til, de skulle gå to sammen, men Christian var fast besluttet på at klare opgaven alene: *"Derfor spurgte jeg, om ikke jeg skulle gå alene den første dag, da jeg syntes om idéen. Så det skete, da jeg kun var 7 år gammel. Jeg fik nogle radiser og asparges i en lille kurv. Det var mandag morgen, og mit humør var højt, da jeg gik til byen. Jeg løb det meste af vejen, og det skete, at jeg fik udsolgt med det samme. Først gik jeg til en gammel blind herre ved navn Bjer-ring. Jeg ved, han var rig, for han havde en ung mand til*

at læse op for sig. Da han hørte, hvem jeg var, købte han alle mine asparges og gav mig en skilling til mig selv. Han kendte min far godt og sagde til mig, at jeg ville blive en god forretningsmand, fordi jeg kom tidligt om morgenen. Han levede i den ene ende af byen, men da jeg ikke ville sælge hos fattige mennesker, gik jeg direkte til den anden ende af byen, hvor der levede en stor købmand, der hed Christensen. Til min overraskelse købte han alle mine radiser og gav mig nogle kandistykker oven i handlen. Han roste mig også.”

Lad os holde en pause i fortællingen her og se, om vi kan finde flere oplysninger om Christians to første kunder. Navnet Bjerring optræder kun en enkelt gang i 1850-folketællingen for Sorø, nemlig Johan Gotlieb Bjerring, 83 år, muremester, ugift og født i Tyskland. Han boede på Torvet 1, og selv om der ikke står noget om, at han var blind, er det sandsynligvis ham. Som (tidligere) muremester lyder det troværdigt, at han, som Christian fremhæver, var rig nok til at have en oplæser ansat. Købmand Christensen hed Niels Christian til fornavn, og ud over købmand omtales han som brændevinsbrænder. Hans forretning(er) må have været omfattende, for han havde bl.a. 17 tjenestefolk og to lærlinge ansat i 1850. De boede i Realgaden 31. Realgaden var navnet for Storgade i perioden 1822-1918. Da Christensens købmandsgård lå lige inden for den daværende byport¹⁷, og Bjerring boede på Torvet, passer det fint med Christians information om, at de boede i hver sin ende af byen.

Men nu tilbage til slutningen på historien. *”Jeg fór nu hjem med tungen halvt ude af munden, med sukkeret i den ene hånd og kurven i den anden og pengene i min lomme. I min glæde glemte jeg at købe to unse¹⁸ te til min mor. Jeg havde omkring 9 pence, og det var en stor sum i vores valuta. Tænk på at en arbejdsmand på dette tidspunkt kun tjente 6 pence om dagen.¹⁹ Min triumf havde gjort mig stolt, da jeg mødte min yngste søster ved lågen. Hun spurgte, hvordan det var gået, men jeg ville ikke svare hende. Jeg gik ind, gav sukkeret til min mor, smed pengene på bordet og satte mig ned for at få vejret. Jeg følte mig som en bedre mand, da jeg havde vist mine søstre, at jeg*

vidste, hvorledes man lavede forretninger. I de næste to år skulle en af dem generelt assistere mig. Efter den tid lå hele forretningen og ansvaret hos mig.”

Sorø og Lynges Sogn i 1800-tallet

Men hvordan så Sorø ud som by omkring midten af 1800-tallet? Byens smukke placering var faktisk en hæmsko for dens vækst, da den kun havde forbindelse til oplandet mod nord og vest. Der måtte bygges en vej mod øst gennem det sumpede område, og i 1808 blev Fægangen anlagt. Den anvendte Christian, når han skulle til Sorø. 1800-tallet bød på fremgang, hvilket eksempelvis ses af indbyggertallet. 1801: 592, 1845: 856, 1850: 901, 1855: 1.033 og 1870: 1.397.

Byens fysiske udstrækning på Christians tid var ikke omfattende, da den gik fra den før omtalte klostermur i syd til lidt nord for St. Brøndstræde og Lille Brøndstræde – i dag Østergade og Vestergade – hvor der fra slutningen af 1600-tallet og indtil 1863 stod en byport. Parallelt hermed lå tre tværgader: I midten Realgade (nu Storgade), mod vest Baggade (nutidens Søndergade) og mod øst Rolighed. Torvet lå også dengang på sin nuværende plads, og i dets forlængelse løb Søgade mod vest (fig. 4).

Akademiet spillede stadig en betydelig rolle i Sorø i 1800-tallets midte, ligesom administration gjorde, da byen var centrum for Sorø Amt. Desuden var der lidt detailhandel – henholdsvis 10 og 15 i 1855 og 1870 – samt håndværk og begyndende industri, eksempelvis maskinfabrik, jernstøberi, dampbrænderier og ølbryggeri. Borgerskole, sygehus og fattighus fandtes også, og mange pensionerede embedsmænd flyttede til Sorø.²⁰ Sidstnævnte medvirkede til, at Sorø i omegnen blev anset som værende en fin by med snobbende indbyggere.

Lynges Sogn var omkring 1850 et typisk landsogn, hvor godt en fjerdedel af arealet var dækket af skov. Erhvervs-mæssigt dominerede landbruget, og omkring Christians fødested lå enkelte gårde, men også håndværk var fremtrædende. I 1856 blev Roskilde-Korsør-jernbanen grundlagt, og Sorø station kom til at ligge i den nordlige

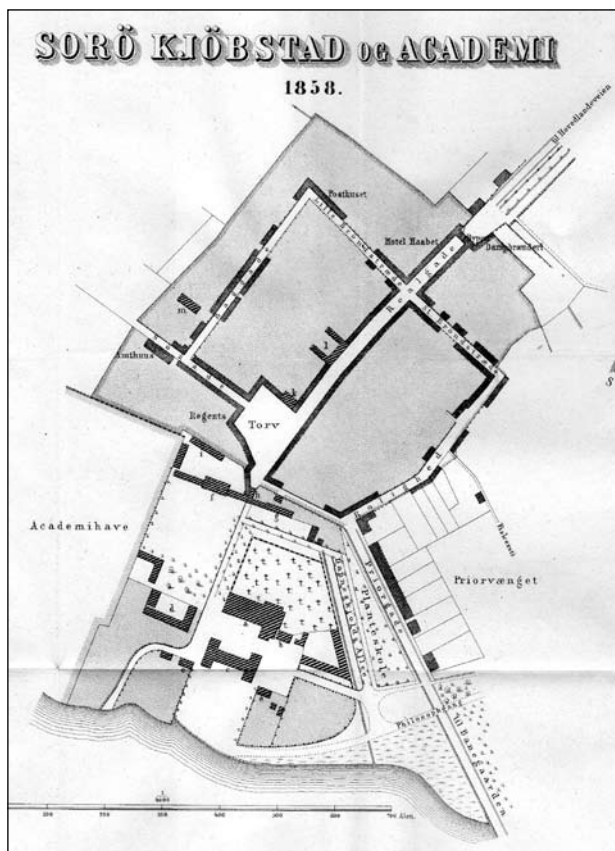

Fig. 4. Sorø by 1858. Vejen til banegården var på daværende tidspunkt bygget (ses nederst til højre), men da Christian var dreng, kunne man kun komme ind i Sorø fra nord gennem byporten, altså i kortets øverste højre hjørne ved bygningen, som ligger på tværs af Realgade (Storgade). Kilde: J.P. Trap 1858.

del af sognet. Samtidig med stationen blev et gæstgiveri anlagt, hvilket blev grundlaget for, at der først på banens nordside og senere på sydsiden voksede en by frem. Byen – Frederiksberg – ligger der stadig, og det er i dens østlige udkant, vi i dag finder Christians barndomshjem. Christian har dog ikke kendt til byen, da Frederiksbergs

vækst først for alvor tog fart fra begyndelsen af 1900-tallet, da den blev en driftig handelsby.

Overfaldet

Livet som forretningsmand lød som den rene idyl og fornøjelse for den unge Christian. Men forholdt det sig altid således? Han beretter, at akademiets drenge aldrig blandede sig i hans sager, dog var der en enkelt undtagelse, som her skal refereres i sin fulde længde, da hændelsen fulgte Christian gennem mange år. "Da jeg var omkring 9 år kom en dag en høj dreng fra akademiet hen til mig og forlangte, at jeg gav ham et bundt radiser. Jeg nægtede naturligvis og sagde til ham, at jeg ville sælge dem, ikke forære dem væk. Han havde en stok i hånden og gav mig med den én over skulderen, som virkelig sved meget. "Vil du give mig et" sagde han. Jeg sagde nej. Smask, han gav mig to slag. "Vil du nu?" Jeg sagde jeg ville fortælle politiet om ham og ønskede at rende væk, men labanen holdt fast i min arm og gav mig yderligere to slag på min dårlige ryg, som allerede var meget øm. "Vil du nu?" "Kald mig Hr. Løjtnant" sagde han. "Du er ikke løjtnant, du er bare en stor dreng", sagde jeg. Smask, smask igen. "Sig nu Hr. Løjtnant og jeg vil lade dig gå", sagde han. Jeg kiggede op ad vejen, men kunne ikke se nogen hjælp. Jeg tænkte, det ville være bedre, at jeg sagde det. Jeg sagde "Hr. Løjtnant", men slynglen gav mig fem eller seks slag oven i købet og sagde "Du kan gå nu, lille slyngel." Jeg havde det meget dårligt og gik hjem for den dag. Jeg var meget ked af, at jeg ikke fik udsolgt. Jeg fortalte det til min far. Han så på min skulder og sagde, den var ret blå. Han sagde, han ville snakke med drengens far, men det gjorde han aldrig. Jeg havde meget ondt i dagevis, og jeg lovede inderst inde mig selv, at jeg ville tage hævn over drengen." Christian skulle mange år senere få sin hævn, men mere herom senere.²¹

Slåskampe og den første forelskelse

Livet i 1800-tallets midte var hårdt og bestemt ingen dans på roser for langt størstedelen af befolkningen. Uorden og konflikter hørte til dagens orden, og her gjorde det ingen forskel, om man var barn eller voksen. Hør blot hvad Christian fortæller om forholdene i Sorø: *"I en by som Sorø dengang, havde retfærdigheden ikke nær så godt fodfæste, som vi er vant til herude. Vi havde to politimænd, den ene var en gammel skrædder og den anden en gammel skomager. Oftest var de halvfulde eller sad på et hotel, og selvfølgelig havde gadens drenge det, som de ønskede det. De var meget slemme og gav mig en masse problemer. Hvis jeg skulle skrive om alle de kampe, jeg havde med dem, fra det tidspunkt jeg begyndte, indtil jeg var fjorten, ville det fylde flere bind, specielt om frugtsæsonen. Det var drengene fra de lavere klasser, jeg måtte kæmpe med."* Efterfølgende giver Christian nogle eksempler på slagsmål, han har haft med større drenge, og som har gjort indtryk på ham, i modsætning til de næsten daglige kampe han havde med jævnaldrende. Som 12-årig havde Christian et drabeligt opgør med en 18-årig større og stærkere skrædderdreng. Det startede med et tilfældigt sammenstød på en gangsti, og så var slagsmålet i gang. På et tidspunkt var Christian i så store vanskeligheder, at han valgte at spille død, hvilket fik modstanderen til desperat at råbe efter hjælp. Men pludselig rejste Christian sig langsomt op og plantede så sin ene hånd midt i skrædderdrengens ansigt, hvilket fik ham til at græde som et barn. Skrædderdrengen gik hjem og behandlede derefter Christian pænt, når de mødtes, står der stolt i erindringerne.

Et års tid efter kom Christian i et nyt slagsmål med en ældre dreng. *"Det var en sommermorgen i begyndelsen af juni. Jeg havde fået en flad kurv med sorte kirsebær i. De lå i papirsposer med et pund i hver. Jeg kom gående på gadeflisen i selskab med en af mine venner. Vi var foran hattemagerens butik, da vi mødte en grim slagterdreng. Han havde et lammeben i sin kurv, han var 18, måske 19. Drengen fik øje på mine kirsebær, som han kastede et kærligt blik på. Jeg stoppede selvfølgelig, da jeg så, han beundrede min kurv, og jeg forventede en handel, så jeg spurgte,*

om han ville købe nogle og fortalte ham prisen. Jeg kan huske, prisen kun var 3 skilling, men han sagde, han ingen penge havde den dag, men hvis jeg ville give ham et pund, ville han betale en anden dag. Dette kunne jeg selvfølgelig ikke gøre, så han begyndte at tigge mig om nogle, men jeg fortalte ham, de var afvejet, men han mente godt, jeg kunne tage et par stykker fra hver pose. Jeg fortalte ham, at jeg ikke ville stjæle fra mine andre kunder for at tilfredsstille ham, og det ene ord tog det andet, indtil vi var blevet ret ophidsede." Herefter røg de to i totterne på hinanden, og Christian kom i problemer, men så kom hjælpen: *"I det samme øjeblik kom hattemageren ud af butiksdøren og gav min modstander sådan et slag i hans store hoved, at han røg flere meter væk fra mig. Hattemageren var en stor fed mand og havde set hele sceneriet fra sit vindue. Han sagde til drengen "Tag din kurv og gå dit ærinde, eller jeg vil fortælle din mester om dig, din grimme bonderøv. Jeg har set det hele fra begyndelsen, og du slog ham først, og jeg havde ikke grebet ind, hvis han havde slået dig halvt ihjel, men du er stor og grim nok til at passe på dig selv."* Herefter tænkte jeg meget på hattemageren, og jeg købte altid mine hatte og kasketter hos ham, og længe efter, selv efter krigen (1864, forf.) spurgte han mig, når jeg kom til Sorø, om jeg havde set den grimme slagterdreng? *"Jeg tror, du kan klare ham nu". Fra dette tidspunkt syntes han at være meget interesseret i mine forretninger."*

Allerede få dage efter skulle Christian og slagterdrengens veje atter krydses, men denne gang resulterede det i Christians første rigtige forelskelse. De mødtes uden for byen, og slagterdrengen var i selskab med en fyr på sin egen størrelse, så Christian følte sig truet og ledte efter hjælp: *"Jeg så et hus ligge et lille stykke væk, men hvordan skulle jeg nå derhen. Jeg kunne kun prøve at snyde dem. Der var træer på begge sider af stien og en dyb kanal. Jeg gik lige i mod dem, og da jeg kom så tæt på slagteren, at han skulle til at stikke sin arm ud for at fange mig, løb jeg omkring et af træerne og stak af. Mine to venner kom efter mig, så hurtigt de kunne på deres bare tæer. Havde det ikke været for huset, ville de hurtigt have indhentet mig. En gammel dame boede der sammen med sin datter, en ung kvinde omkring 19 eller*

20 år. Hun var i haven, som lå mellem huset og stien. Hun så løbet og kom ud i haven lige mellem dem og mig. Hun standsede der, og jeg standsede ved siden af hende, fordi jeg kendte hende godt. Hun begyndte at fortælle de to fyre om deres karakter og dette ikke i særligt pæne toner. Hun fortalte dem, at hun ville lække information om dem, og hun sagde, at jeg var sådan en god dreng. Hun bad dem passe deres egne ting, og så forsvandt de endelig. Efter de var gået, talte hun meget med mig, og jeg måtte fortælle hende om slåskampen og mange andre ting. Hun sagde: "Hvis du havde været min bror, havde du ikke behøvet at gå således, og hun snakkede så venligt til mig og fortalte mig, at det ikke var pænt at slå. Hun lærte mig aldrig at slå nogen først, da det ikke var særligt mandigt, og hun syntes, der var en mand i mig. Hun kunne se det, og hun klappede mig på hovedet og kyssede mig." Efter dette var Christian forelsket og forsætter: "Da jeg kom hjem den eftermiddag, sagde jeg til mig selv, vent til jeg bliver stor og rig, så vil jeg gifte mig med hende. Ja, jeg forestillede mig vores fremtid sammen så storartet, at jeg ikke tror, verden besidder det. Naturligvis var intet for godt til hende, men hvordan skulle jeg blive rig? Jeg troede, det var let nok. Først ville jeg begynde at arbejde hårdere for min far og prøve at tjene mere på det, jeg solgte. Når min far blev rigere, ville jeg naturligvis også blive det. Jeg fortalte min far om mine planer men ikke idéen om at gifte mig med frøken Tape, for det var hendes navn."

Trods gennemgang af forskellige kirkebøger og folketællinger fra perioden samt søgning på alternative, lignende ord er det desværre ikke lykkedes at få frøken Tape identificeret. Men indtryk havde hun gjort på Christian, hør blot her: "Jeg kan sige, at denne unge dames venlighed var en stor velsignelse for mig, og jeg skattede hende højt i min forstand. Hun var en stjerne i min drengeverden. Hvilken indflydelse venlighed kan have. Når jeg forlod hende, løb tårerne ned af mine kinder, og hendes venlige ord fik mig til det, jeg ellers aldrig gjorde, når jeg var i slagsmål, nemlig at græde. Efter dette ændrede jeg mig, hvilket både drengene og min moder noterede sig. Jeg arbejdede meget hårdere og bad hver aften til Gud om, at han ville velsigne mit arbejde, og min far måtte blive

rig. Jeg glemte aldrig at bede for den unge dame, men det virkede som om, mine bønner var forgæves, for hun døde 2 år senere af tuberkulose. For mig virkede det som om, min stjerne var gået ned." Den første tid efter hendes død besøgte Christian ofte hendes grav, "men hurtigt glemte jeg alt om hende", skriver han. Så måske kærligheden trods alt ikke var så stor, som Christian ellers gav udtryk for, siden han så hurtigt kom sig over tabet af hende?

Skoletid og konfirmation

Som barn gik Christian naturligvis i skole, men mønstret man fulgte, og fagene man havde, adskilte sig markant fra nutidens.²² "Mine to søstre gik i skole, og jeg begyndte ikke, før jeg var fyldt ni. Det var obligatorisk at gå i skole, fra man var 7 til 14, men da min far blev regnet som en lærd mand, tog man det ikke så nøje. Der var kun to klasser i skolen kaldet den lille og den store klasse. Klasserne mødte hver anden dag, så en af mine søstre var hjemme hver dag, da de gik i hver sin klasse." Ellers er det ikke mange minder, Christian har om sin i øvrigt korte skoletid. "Jeg skal ikke dvæle længe ved min skoletid. Den var ikke særlig interessant. Jeg startede i skolen, da jeg var 9, og sluttede da jeg var 11. Jeg kunne læse og skrive, så jeg gik kun 6 måneder i den lille klasse. Jeg arbejdede så godt, at jeg var i toppen af anden og sidste klasse, da jeg var 11. Min far ønskede min hjælp derhjemme, så han ansøgte om selv at måtte undervise mig. Det blev tilladt under den forudsætning, at jeg skulle eksamineres hver 6. måned. Selvfølgelig følte jeg mig nu fri. Jeg kunne nu gå rundt i byen hver formiddag og arbejde i haven om eftermiddagen. Da jeg gik i skole, havde jeg meget at lave. De gav os megen udenadslære, specielt salmer. Jeg kendte så mange salmer, at det ville overraske enhver præst, for ikke at tale om katekismusen. Alt dette måtte jeg lære om aftenen. Om formiddagen måtte jeg gå til byen, og om eftermiddagen måtte jeg arbejde. Nu kunne jeg arbejde hver dag. Jeg var blevet stærkere og kunne langt bedre slås med de drilagtige drenge."

"Om foråret, da jeg var 14, blev jeg konfirmeret. I vores land var det som en eksamen til livet, og som medlem af

statskirken kan du ikke slippe for den. Anbefalingerne fra den præst, der konfirmerer dig, har stor betydning for dit fremtidige liv. Naturligvis stod jeg højt i præstens agtelse i bibelkundskab, for ingen af de øvrige 6 konfirmander var i nærheden af mig indenfor religiøse spørgsmål. Jeg ved ikke, om selv præsten kunne slå mig på det felt." Man må så sandelig sige, at Christians selvtillid intet fejlede, men han havde nu nok noget at have den i. I kirkebogen fra Lyngse, at Christian blev konfirmeret i 1855 og i feltet med "Kundskaber" står "meget god kundskab (i religion, forf.) og opførelse". Æren for dette fine skudsmål skal først og fremmest tildeles Christians far, som terpede religion med sin søn. "Min fars mest oprigtige mission var at lære mig religion. Det var tidligt og sent, og jeg må sige, at jeg tit blev træt af det, specielt når det stod et dejligt måltid mad på bordet, og han naturligvis skulle bede bordbøn. Ved specielle lejligheder, eksempelvis jul, hvor måltidet var ekstra godt, kunne han sige en så lang bøn, det var en pine for mig. To eller tre minutter føltes for min sultne sjæl som en time. Om aftenen forklarede han skrifterne for mig og min mor. Min fars iver for at jeg skulle kende religionen så godt var selvfølgelig, at jeg skulle være sikker på at få en plads i himlen. Jeg håber, jeg vil møde ham der, men det er ikke ham, som ved alt, men ham, der adlyder Guds vilje, som kommer i himlen. For alt dette gjorde han det bedste for mig, og jeg er ham taknemmelig og har været det mange gange gennem livet. Jeg er ofte nået til den erkendelse, at hans undervisning tit har holdt mig på den rette vej." Større ros kan en far vel næppe få, og det er endnu et bevis på det tætte forhold mellem far og søn.

Fritid og fornøjelse

Som langt størstedelen af alle børn havde Christian hjemlige pligter. Vi har tidligere hørt om hans salg af grøntsager inde i Sorø, men det var ikke det eneste, der skulle gøres. Faderen skulle have hjælp i haven og moderen inde i huset, men der var trods alt tid til at være barn og nyde fritiden. "Ellers var min barndom hjemme ret stille, da jeg ikke havde så mange ledsagere, så selvfølgelig var mine

fornøjelser små. Min største fornøjelse på den tid, når jeg havde fri, var at rende rundt i skoven. Der var smukt der, specielt om foråret. Jeg kunne ligge mellem blomsterne og drømme mig til en anden verden. Ja, jeg kender skovene i miles omkreds, og måske var de smukkere for mig, end de ville være for en fremmed. Der var masser af liljer i dalen. Jeg besøgte ofte stedet, samt hindbærmarker og nogle steder med jordbær. Disse steder blev naturligvis kun besøgt om sommeren, og jeg må ikke dvæle ved det for lang tid men forsøge at komme videre." Christian fremhæver julen som en fornøjelse, da man fik noget godt at spise og "jeg generelt altid var sulten. Jeg regnede tit ud, hvor lang tid der var til jul". Fødselsdagen var også en fest for Christian, for så måtte han selv komme sukker i sin kaffe og tage kød til aftensmaden. Christian mente dog, han ville have fået mere ud af at lade moderen give ham disse ting, da han ikke brød sig om at tage mere, end han var vant til. "Sædvanligvis fik jeg også en lille gave eller en skilling. Jeg var ikke en utaknemmelig dreng", slutter Christian.

Om søndagen gik forældrene altid i kirke, og det var så Christians opgave at lave middagsmad, til de kom hjem. I dette frirum slap Christian fantasien løs og udlevede en hemmelig drøm, som dog blev afsløret, da han ikke nåede tilbage til virkeligheden i tide. "Dette var en stor tid for mig, for jeg var slottets herre. Jeg forestillede mig, jeg var nogle andre, og min fantasi løb løbsk. Jeg tog en af min fars hatte på, et par af hans briller og en lang pibe og gik udenfor og forestillede mig alverdens ting. Jeg gik ned og så ud over dammen, så billeder og glemte tiden. Til min overraskelse hørte jeg en stemme bagfra, som sagde "Goddag Hr. Laugesen". Da jeg vendte mig om, så jeg til min overraskelse, at det var min far og mor, men de kunne intet sige for bare latter. Dette ændrede sig dog hurtigt, da min mor så, jeg havde ild i piben. Hun rynkede en smule på næsen og spurgte, hvordan det gik med middagen, men min far grinede hele eftermiddagen. Han kunne næsten ikke bevare højtideligheden, da han bad bordbøn. Når drenge ingen legekammerater har, må de bruge deres fantasi." Sidste sætning har gennem historien været central, udfordrende og udviklende for generationer af børn.

Læretiden

Efter konfirmationen var det tid til, at Christian skulle finde ud af, hvilken uddannelse han ønskede at få. I 1800-tallets midte var det meget normalt, at drengene, når de var konfirmeret, blev sat i håndværkslære og pigerne i huset hos en familie. På den måde kunne de fortsat bidrage til familiens indkomst og samtidigt sikre sig en levevej i deres voksne liv. Christian var udmærket klar over nødvendigheden af at få en uddannelse samt den prestige, der også lå i at få et svendebrev med bevis på alt det, man havde lært. *"Min far spurgte mig ofte, hvad jeg ville være. Tit sagde jeg, at jeg ville være tømrer, men nogle gange ændrede jeg mening og ville være slagter eller noget andet. Min far bestemte, at jeg skulle være gartner."* Det var svært at få en læreplads, men Peder Laugesen havde forbindelserne i orden: *"Min far kendte gartneren ved Sorø Akademis have, og mellem de to blev der sendt et andragende til regeringen om en lille støtte, som gjorde det muligt for mig at være der nogle få år som elev, og det var så op til gartneren, om han ville beholde mig."* Daglønnen ville de første to år være 24 skilling, hvilket i nutidens mønt svarer til 50 øre, derefter yderligere otte skilling om dagen pr. år han blev, dog kunne det maksimalt blive til 48 skilling, altså en krone, i dagløn. Desuden vil Christian få seks pence om dagen til mad og tøj, altså en slags kost og logi, kan man vel kalde det.²³ Totalt set gav det 48 skilling om dagen. Til sammenligning tjente en arbejdsmand i Odense eller København i 1856 en dagløn på 72 skilling om sommeren og 64 om vinteren.²⁴

"Det var en smuk morgen den 1. maj 1856, da jeg forlod mit kære hjem for at gå ud i verden og afprøve min lykke. Selvom mange år er gået siden den morgen, og så mange bølger i livets stormende ocean siden er kommet over mig, kan jeg huske alt og er i stand til at beskrive alting. Ja, hvor mange ting er ikke sket siden, og hvor mange fejltagelser, skuffelser og ændringer er der ikke sket i ens liv. Skal jeg klage? Nej, ingen tvivl om at mange har haft større held i livets lotteri end mig, men endnu flere har haft større uheld." Christian vågnede tidligt, og allerede kl. 4 var han ude i haven, da han *"havde så mange kære*

ting jeg skulle sige farvel til. Ja, hvert træ, hver blomst og plante, ja selv til den kære gamle hund Catus", som den morgen fik ekstra mange klap. En time senere stod Christians mor klar med morgenmaden, og faderen sagde en ekstra lang bøn. Det var nu tid til afskedskys til forældrene, og så gik det mod Sorø for den 15-årige Christian. *"Duggen lå stadig på græsset, og solen stod således på himmelen, at søen lignede sølv, hvorover hundredvis af sorte krager svømmede i morgenluften. Lærkerne og droslerne sang, og mest af alt slog mit hjerte med al sin kraft. Nu og da måtte jeg vende mig om for at se tilbage på mit hjem, og selv om jeg vidste, jeg ville komme hjem næste søndag, følte det som lang tid. Jeg skulle være ved haven kl. 7 men var der i god tid og stillede mig i døren til drivhuset. Jeg stod der i omkring en halv time, før den store kirkeklokke ringede i et kvarter, hvorefter gartneren kom ud fra sit hus. Gartnerens navn var Voetmann."* Et hurtigt kik i folketællingen fra 1860 afslører, at Voetmanns fornavne var Frederik August, han var 52 år og boede i *"Gartnerboligen ved Sorø Akademi"*. Udover Voetmann var der efter Christians udsagn 30 mandlige og 20 kvindelige gartnere tilknyttet akademiet. Voetmann kom hen til Christian, så lidt på ham, sagde godmorgen, og *"jeg tog naturligvis min hat af"*, erindrer Christian og lader gartneren fortsætte: *"Det er så dig, der vil være gartner? Så vil vi prøve at gøre dig til det, men husk, sagde han, det kommer allermest an på dig selv, din vilje, dit talent, din opførelse o.s.v."* Derefter fik Christian sin første opgave, som han næste morgen havde løst til Voetmanns tilfredshed. Christian synes godt om Voetmann, da han var god, gavmild og *"alle hans folk elskede ham."*

Allerede næste dag fik Christian en fast daglig arbejdsopgave, men desværre fortæller han ikke, hvad den gik ud på. Når Christian spurgte Voetmann om, hvad han skulle lave, lød svaret: *"Hvis du nogensinde vil blive gartner, må du selv være i stand til at finde det arbejde, der er"*, hvilket må siges også at være kloge ord her halvandet århundrede senere. Oftest blev Christian sendt ned til den botaniske del af haven, men det var ikke lige det område, der interesserede ham mest.

”Min mester (Voetmann, forf.) havde en enkelt mand, som så efter hans to heste, kløvede brænde og gjorde sig bedst muligt til gavn. Han havde sit værelse langs med drivhuset. Sammen med ham måtte jeg sove. Hans navn var Christen, og han var til at begynde med omkring 45 år. Fra naturens side var han udstyret med de mest krumme ben, jeg nogensinde har set. Han var også meget lille af statur, havde et lang firkantet ansigt, og hans underlæbe stod ud.” Christian sagde drillende, at Christen ikke kunne fange grise, da de ville løbe gennem hans ben, og i det hele taget var Christian ved visse lejligheder direkte ond overfor sin bofælle: ”En aften, mens han sov i sin stol, bandt jeg hans ben sammen, og så rendte jeg udenfor og kaldte på ham. Jeg stillede mig således, at jeg kunne se ham falde ned på gulvet. Han fortalte alt til min mester og naturligvis også dette, men min mester grinede og sagde, at jeg ikke mere måtte drille Christen. Nu er jeg meget ked af, jeg gjorde det, men hvad vil drenge ikke gøre for at få et godt grin.”

Kost og klæder

Lørdag var den ugentlige lønningsdag, og om aftenen købte Christian i hovedsagen alt det, han havde brug for i den kommende uge: ”Jeg købte et groft rugbrød for 6 pence, et pund smør for 6 pence, og 6 pence betalte jeg for to middage, jeg spiste i byen tirsdag og torsdag. Jeg købte en slags pilsnerøl, som kostede mig omkring 4 pence om ugen.²⁵ Nogle gange kunne jeg tillade mig den luksus at købe et lille stykke ost, men det var ikke hver uge. Til en forandring købte jeg nogle gange to pund bacon. Jeg kunne få to bacons for den samme pris som én smør”.

Hver søndag var Christian hjemme på besøg hos forældrene. Moderen var altid i godt humør, og Christian plejede at have lidt sukker, te eller lignende med, og til gengæld spiste han så derhjemme.

På trods af at Christian som tidligere nævnt fik penge til tøj, fandt han alligevel en smart måde at spare penge på, men alligevel være pænt påklædt: ”Jeg købte mit tøj af skrædderdrengene, da nogle af de mange unge mænd

på akademiet gav skrædderdrengen deres gamle tøj, når de havde købt noget nyt. Skrædderdrengene var generelt kvikke, og de var ikke bange for at spørge, om andre kunne bruge det aflagte tøj. Drengen, eller jeg må kalde ham min skrædder – da jeg var en regelmæssig kunde. Der var specielt en dreng på dette tidspunkt. Han ville måle mig og så tilskære den slags tøj, jeg ville have, og jeg må sige, han var meget fornuftig. Nogle gange måtte jeg bede ham om to-tre uger, inden jeg skulle betale, da min pengesituation ikke var den bedste. Selv om han kun var omkring 17 år gammel, da vi påbegyndte vores forretninger, var min skrædder en snu fyr. Han kunne altid pifte mig så fint op, at ingen kunne se, tøjet var brugt. Jeg var tvunget til at have pænt tøj på til hverdag, da det var en offentlig have, og jeg sværmede med damer og herrer hele dagen. Det var ikke som at have en plads på landet, men jeg var altid velklædt, hvilket min Herre flere gange bemærkede over for min far, som var meget tilfreds.”

Venskaber

Læretiden på akademiet gav Christian gode venskaber, og her skal et par af disse omtales. Gustav Hansen var en ung mand, der ligesom Christian var under uddannelse til gartner.²⁶ Gustavs far var advokat, og han betalte for sønnens indkvartering hos Voetmann. ”Han var omkring et år ældre end mig, men en del højere og stærkere. Han og jeg blev gode venner, selvom han var meget selvglad og syntes, han var bedre end mig.” De to unge lærlinge arbejdede ofte sammen, og meget af det teoretiske, Christian lærte under uddannelsen, skyldtes Gustavs store viden. Ellers fortæller Christian følgende om de to venners fritidssysler: ”Han var bedre stillet end jeg. Han havde ikke kun et gevær til sig selv fra faderen, men også et jeg kunne låne, men det var dog af dårligere kvalitet.” De gik på jagt sammen, men Christian skulle altid holde sig bag Gustav og kun skyde, hvis han missede. En dag jagtede de en hare, og det endte med, at Christian nedlagde den til Gustavs store fortrydelse. Han blev sur, men sagde så: ”Hør her, Ludvig, hvis du siger, at det var mig, som skød

haren, så får du mine nye bukser, som er lidt for korte til mig." Christian sagde naturligvis ja til forslaget for "jeg behøvede bukserne, og han ønskede æren."

Gustav var irriterende, når de to diskuterede, for han ville altid have ret, nævner Christian. Ved en enkelt lejlighed gik bølgerne så højt, at Gustav gav Christian "et par bukser og en vest for aldrig mere at diskutere med ham. Han sagde, det gjorde ham meget ked af det, og jeg holdt mit løfte. Jeg diskuterede aldrig mere med ham derefter, selvom jeg ofte trængte til et par nye bukser."

Af og til lånte Christian og Gustav Voetmanns "fine båd" til sejlads på søen ved akademiet. De nød sejladserne, men et par gange var det ved at koste dem livet, beretter Christian dramatisk: "En tordenstorm opstod pludseligt, da vi var omkring 2 mil fra land. Vi havde sejlet oppe, og før vi kunne nå at få det ned, væltede båden om på siden. Hvis Hansen ikke havde været kvik og sprang over på bådens anden side og fik den op igen, havde ingen af os set land igen. En anden gang var vi sejlet over en del af søen i vores middagspause, som varede 2 timer om sommeren. Vi var ofte derovre for at svømme, men denne dag kom et kraftigt tordenvejr, netop som vi var ankommet, og det begyndte at regne kraftigt, hvorfor vi søgte læ under et egetræ. Lynet slog ned i egetræet og delte det halvvejs. Jeg har aldrig været så ræd i mit liv. Jeg mistede nærmest min forstand, så højt var braget."

En anden mand, Christian tilbragte meget tid sammen med, hed Hans Christian. Han var ligeledes i gartnerlære på akademiet og beskrives således: "Der var en anden mand, som havde dårlig indflydelse på mig. Han var en lille men velskabt mand og var meget selvglad, som man normalt ser det hos små mænd. De har så lidt at byde på, at de forsøger at få det bedste ud af det. Hans far var landmand." Efter Christians mening var Hans Christian en god danser, også selvom det så sjovt ud, når han dansede, ligesom han førte sig frem, når de var i kvindeligt selskab. Men han var sød mod Christian og ville altid spise sammen med ham. Penge kunne Christian let låne af Hans Christian, og han introducerede Christian til kortspillet og dansens glæder: "Han lærte mig også at spille kort,

da han var en dygtig spiller, og dengang spillede man i Danmark altid om penge. Vi var de bedste venner, og jeg syntes han var en fremragende mand, men som jeg sagde, havde han en uheldig indflydelse på mig." Dans, kortspil og sommetider druk vandt frem på bekostning af studierne til gartner. Enden blev, at gartner Voetmann fyrede Hans Christian og i stedet ansatte en mere studieinteresseret mand. "Jeg blev en meget god danser" erindrer Christian, "og jeg kan sige, at på daværende tidspunkt var det min største fejl." Faktisk blev han nødt til at tage danselektioner hos en danselærer, hvilket kostede penge, men om ikke andet så kom der det gode ud af det, at "jeg lærte at gå propert og holde mig oprejst som en rigtig mand" slutter Christian.

Christians første haveanlæggelse

Hver søndag tog Christian turen hjem til forældrene i Lyngby, men det betød nu ikke altid, at han slappede af. "Jeg var kun 16 år gammel, da jeg på egen hånd anlagde min første have. Det var hos den præst, der havde konfirmeret mig. Han så mig en dag og spurgte, om jeg kunne besøge ham, da han havde noget, jeg kunne lave. Han sagde, han naturligvis ville betale mig. Jeg sagde, jeg kun kunne komme om søndagen, og han sagde, det ville være i orden, at jeg kom næste søndag. Han sagde: "Jeg har fået gravet hele haven og vil nu have den udlagt på en ny måde. Jeg skal have en masse træer i denne uge, og jeg vil gerne se, om du har samme store forstand på haver, som du har på bibelen." Jeg kom, og det var et stort arbejde for mig. Da jeg havde fået et godt overblik over haven, tog jeg et stykke papir og lavede en slags tegning. Da præsten kom hjem fra kirken mellem 11 og 12, havde jeg allerede lavet nogle af stierne. Jeg spurgte, om han kunne lide det og viste min tegning, og han var meget imponeret. Han tog sin jakke af og spurgte, om jeg havde noget imod, han hjalp til. Han skulle prædike igen kl. fire. Vi arbejdede begge hårdt til kl. fire, men haven var omkring 4.000 kvadratmeter stor,²⁷ så jeg måtte komme igen næste søndag, og den næste søndag, indtil præsten var i stand til at lave

det resterende selv. Præsten hjalp mig hver søndag, og da jeg var færdig, spurgte han, hvor meget jeg tjente om ugen, og jeg svarede 9 mark.²⁸ "Bevar min sjæl", sagde han, "du er så meget værd", og han gav mig 20 mark, men ikke bare det, han roste mig så meget, at jeg syntes, han var den bedste mand, jeg nogensinde havde mødt. Jeg var meget stolt. Den dag og næste søndag købte jeg for fire skilling købmandsvarer til præsten. Voetmann vidste intet om haven, indtil han en dag besøgte præsten, og de gik ud i haven. Præsten spurgte ham, hvad han mente om den gartner, der havde anlagt haven. Selvom Voetmann var ekspert, sagde han, at uanset hvem han er, må han være et geni. Præsten smilede og sagde: "Ludvig Laugesen, det er manden". Han fortalte min far, at Voetmann blev ret overrasket, og han fortalte nogle af mændene i akademi-haven, at han troede, jeg ville blive et stort navn indenfor branchen." Igen må man konstatere, at Christian ikke stod bagerst i køen, da selv tilliden blev uddelt, men han har uden tvivl været en god og vellidt gartner. På daværende tidspunkt havde Christian allerede brugt en del af sin fritid på forskellige former for havearbejde.

Hævn over "Løjtnanten"

Tidligere er det omtalt, hvorledes Christian som 9-årig grøntsagssælger blev ydmyget og overfaldet af en ældre dreng fra akademiet. Mange år senere skulle Christian få en lignende hævn over akademisten, men lad os høre hans egen beretning om begivenheden: "Da jeg var omkring 17 år, skete der en søndag morgen det, at jeg kom i kontakt med min ven, eller rettere fjende. Det var den dreng, som en gang havde givet mig mange slag med sin stok og fået mig til at sige Hr. Løjtnant. Jeg havde ofte set ham, men aldrig når han var alene, og da han var meget større end mig, var det ikke min intention at tage hævn, før jeg var i stand til det. Jeg holdt altid øje med ham, for jeg kunne aldrig drømme om at tilgive ham. Hver gang jeg så ham, kogte mit blod. Selvfølgelig havde jeg tænkt, at det var en synd og forkert, men jeg kunne ikke få det ud af hovedet. Jeg måtte, før eller senere, betale tilbage. Jeg indrømmer,

at det uden tvivl er en dårlig ting, men det er min fejl, at jeg ikke kan tilgive, specielt når jeg ikke har haft nogen skyld i det skete. Nu var han en ung mand, over 20 år, han gik på universitetet i København og var kun i Sorø på helligdage.²⁹ Så så jeg ham altid og tog notits af ham. Han var ikke vokset meget i højden, så forskellen på os var ikke længere så stor.

Denne søndag havde jeg noget nyt tøj på, og jeg tog en længere vej hjem, så jeg kunne nyde synet af mig selv på vejen. Jeg gik ad en sti fra byen over en sump til den store skov, som lå ved siden af min fars hus. I tidligere tider havde det været en del af søen, og på begge sider af stien lå en bred grøft, som var fuld af vand. Det var omkring klokken 9 om morgenen og en smuk dag. Jeg var meget glad, som jeg altid var, når jeg havde fået nyt tøj. Jeg opdagede ham på ca. 200 meters afstand³⁰ kommende imod mig, rygende på en cigar og svingende med sin stok. Jeg fortæller sandheden, når jeg siger, at jeg kunne mærke hans stoks brændende slag på min ryg, akkurat som den morgen han slog mig. Det var som om, en daemon kom ind i mit blod. Jeg så efter, om han var alene, ja, men kan jeg slå ham? Han er en mand, og jeg en dreng, sagde jeg, jeg kan bedre tåle det nu, end sidst vi mødtes. Jeg følte, jeg kunne have gjort det af med ham, og det var hans held, at man ikke brugte revolvere på den tid. Hvem kunne garantere for, at jeg ikke kunne have haft en og brugt den. Jeg gik i mod ham og følte mig som en kæmpe. Han lagde ikke mærke til mig, da han naturligtvis for længst havde glemt mig. Måske var jeg ikke den eneste lille dreng, han havde tæsket, men jeg stoppede ham på hans gåtur og stod stille foran ham. Jeg sagde: "god morgen Hr. Løjtnant". Han løftede sin stok lidt, men lod den synke igen. Jeg tror han så noget i mine øjne, for kujonen blev stiv af skræk. I det samme øjeblik lå han i vandet med det meste af sin krop, og op af vandet han kom med min stok dansende over sig. Jeg gav ham ingen nåde og blev ved med at sige: Kan du sige Hr. Laugesen? mens min stok slog i takt hertil. Jeg trak mig ikke tilbage fra ham. Han brugte sine ben og stokken i luften et stykke tid, men jeg er sikker på, at jeg ikke missede en eneste gang.

Han var ikke i samme grad som jeg vant til sådanne hårde kampe, og hans samvittighed var også imod ham. Jeg så, han var blevet svag, og jeg var blevet større. Jeg stod i vejen for ham og råbte: "Du kommer ikke herfra, før du har sagt Hr. Laugesen". Jeg sagde: "Din kujon, du slog mig, da jeg var en lille dreng, og jeg havde ikke gjort dig noget". Han sagde: "Hr. Laugesen, jeg var ikke klogere den gang og vil gladeligt gøre det godt igen". Jeg vendte ryggen til ham og gik hjem, for han havde ramt mig lige i hjertet, og jeg havde ondt af ham. Min sejr var meget større, end jeg havde forventet. Jeg gik hjem og fortalte min far om hændelsen, han fik altid mine hemmeligheder at vide. Han sagde, det jeg havde gjort var forkert, også selv om hvalpen havde fortjent det.

Senere i mit liv har jeg ofte fortrudt denne handling. Det er altid langt bedre at være offer for noget forkert frem for selv at gøre noget forkert, for hvis du har et hjerte, vil du altid være ked af det, når du har taget revanche."

Christian nævner efter gennemgangen, at han måske ikke burde have taget hændelsen med i fortællingen. Han gør det dog alligevel fordi *"jeg ønsker, at de som læser dette forstår min karakter. Alle mænd har store fejl, men vi indrømmer dem sjældent, og hvis jeg skulle skrive alle mit livs fejltagelser ned, ville man uden tvivl sige, at jeg har været en stor synder. Jeg har altid ment, man burde behandle andre, som de behandlede en, men hvor langt ville man komme i verden med den politik. Ikke langt, tror jeg."*

De voksnes rækker

Christian forlod nu de trygge rammer hos Voetmann på Sorø Akademi og var klar til nye udfordringer. *"Da jeg var en ung mand på 18 år, forlod jeg hjemmet for at gå ud i verden. Jeg var opfyldt af en helt anden ånd, end jeg føler i dag. Jeg husker stadig følelsen den smukke morgen i maj. Jeg havde sovet hjemme hos min far den nat. Jeg vågnede tidligt, jeg havde ikke særligt langt at gå men ingen ro. Solen var stået op i sit fuldeste flor over søen. Skoven stod netop i sin første skønhed, tusinde af birketræer for-*

talte deres morgenbøn til deres Skaber. Alle træerne var grønne som en græsplæne i en have, og forårsblomsterne myldrede frem alle steder. Hvilken smuk morgen. Et eventyrland og hvilken følelse havde jeg. Jeg følte mig som en konge. For mig var verden skøn. Jeg troede, jeg kunne gøre, hvad en mand skulle gøre, og at jeg kunne blive lykkelig og rig uden de store problemer. Ja, jeg dansede mere på vejen, end jeg gik, og forventede langt mere, end verden kunne tilbyde. Det tror jeg, de fleste unge mennesker gør. Jeg gik forbi akademiet i samme øjeblik, som klokken slog 7. Den morgen lød det, som om den sagde "hjem, hjem, hjem". Jeg kunne altid forstå klokken, som havde været så sød ved mig siden min barndom, men siden den morgen kan jeg ikke huske, jeg har hørt den igen." Ja, man må i sandhed sige, at Christian var fuld af optimisme, da han denne majmorgen i 1859 forlod barndomshjemmet i Lyng Sogn.

Herefter skriver Christian, at han vil springe nogle få år over, da der ikke skete noget af interesse, men han vil fortælle om det første sted, han arbejdede som gartner. Det fremgår ikke, om det var hertil Christian var på vej ovennævnte morgen, men det har nu nok været tilfældet. Stedet omtales som *"Kammerguve"* i teksten, hvilket må være en slåfejl, da det i virkeligheden hedder Kammergave og er beliggende i Munke Bjergby Sogn nordvest for Sorø. I folketællingen 1860 er Christian Ludvig Laugesen i hvert fald opført under dette sted som værende 19 år, ugift og stillingen er *"Tjenestefolk"*. Om ejeren nævner Christian følgende: *"Hans navn var Hluse, som betyder hals."* Nogle linjer længere nede i teksten står der dog, at navnet var Halse, hvilket er rigtigt. Jørgen Christoffer August Halse, 35 år og proprietær, for at citere folketællingen fra 1860 igen. Gården har ikke været helt lille, for der var da ansat 16 tjenestefolk. *"Han var en af de højeste mænd, jeg nogensinde har kendt"* husker Christian, og fortsætter sin i øvrigt ikke særligt pæne beskrivelse af Halse således: *"Jeg har ofte noteret mig, at en mands navn ofte siger meget om hans form. Således var denne mand kun hals. Han havde meget store fødder, lange ben, brede skuldre, lang hals og på toppen af alt dette sad noget, jeg*

ville kalde for et hoved. Han havde en stor næse med et fladt område, hvor naturen mislykket havde forsøgt at forme en kind. Denne mand var omkring 32 år gammel, og han levede, til han var omkring 40 år.” Som person var Halse ”ingen dårlig mand, men som hans kropsform var hans karakter fyldt med fejl. Nogle gange venlig, nogle gange trist, og han havde ligeledes tendenser til vrede.” På trods af beskrivelsen havde Christian et fremragende forhold til ”denne vidunderlige mand” i de 2 år, han var på Kammergave. Faktisk havde de kun to skænderier, hvoraf det første omhandlede en saltet sild, og som her skal gives med Christians egne ord, da det er endnu et bevis på, at han aldrig gik af vejen for en god diskussion: ”Da dette kan synes som en lille ting at blive uvenner over, må jeg hellere give en god forklaring. Den gang levede vi ikke helt så luksuriøst, som vi gør herude (i New Zealand, forf.). Den arbejdende mand fik hver morgen en skål byggrød, en saltet sild og et stykke brød. Herren sagde, at en saltet fisk om morgenen var den sundeste og mest nærende kost, en mand kunne spise. Som følge deraf præsenterede han mig hver morgen i dagryet for en stor norsk sild i mit spiserum. Det var aftalen, at jeg skulle have den samme kost som ham selv (Halse, forf.), men jeg tror aldrig, han ville spise noget så delikat selv.

Jeg var lidt skuffet en morgen, da jeg havde sovet længere end sædvanligt. Da jeg kom ud i haven, var han der. Han havde sat min mand og kvinde i arbejde. Selvfølgelig var det min egen skyld, jeg kom for sent, men det drejede sig kun om få minutter og var ikke noget at tale om. Men han var i et sådan humør, at han ikke ville tolerere det, så jeg blev også vred og fortalte ham, at det var lige tidligt nok at stå op for at bide i en rå fisk. Først forstod han mig ikke, jeg tror, det var fordi, han ikke så en saltet sild som en rå fisk. Han løftede sin store stok over mit hoved, og da han var så høj, var hans grufulde stok omkring 3 meter over mit hoved.³¹ Jeg skulle være glad for, at han gjorde det for at skræmme mig, da jeg kun var en dreng, tænkte han. Mine øjne stirrede stift på ham, og gradvist kom stokken længere ned, ikke på mit hoved, men stille langs hans lange ben. Jeg har altid ment, at jeg havde en

vis magt i mine øjne. I det mindste blev han bange og gik væk, mens han sagde noget om rå fisk. Han gik hen og spurgte sin kone om, hvad jeg havde ment, men hun forstod det ikke. Fra den dag så jeg ikke længere rå fisk, men fik brød, smør og kold mælk. Fra den dag kaldte alle hans arbejdende folk sild for rå fisk, og Herren selv brugte af vane også ordet.” Igen skinner det igennem, at Christian var meget tilfreds med sin egen optræden og det resultat, den medførte. Efter to år forlod Christian som nævnt Kammergave, hvilket Halse var ked af, citeres han for at have sagt ved afrejsen.

Christian vender hjem

I løbet af sin tid på Kammergave må Christian have beholdt kontakten med sin læreplads ved Sorø Akademi. I hvert fald skaffede gartneren Voetmann Christian en plads i en ”regeringshave” i København, hvor han kunne studere botanik. Christian tog dog ikke imod tilbuddet, hvilket ”jeg senere har fortrudt mange gange, for i så fald havde jeg sandelig ikke skullet sidde her i dag og skrive engelsk” konstaterer Christian med en vis bitterhed i stemmen. I stedet for pladsen i hovedstaden fik han ansættelse et sted – han nævner ikke hvor – men var der kun i 6 måneder, da forældrene så ønskede, han skulle overtage barndomshjemmet, hvilket Christian syntes var en fin idé.

Herefter gik turen tilbage til Lyngø. ”Jeg tog hjem og begyndte at arbejde meget hårdt. Det var fordi, det var vinter, og det var min plan, at haven var bragt i orden ved forårstid, så jeg kunne dyrke noget i den. Jeg kan sige, at hverken før eller siden har min fars have været så velplejet som den vinter. Min mor fortrød, jeg var vendt hjem. Hun havde to små sønner (Peter Abraham og Lauge, forf.) og hun frygtede, at de intet ville arve, hvis jeg fik stedet. Min far var over 60 år, og hun troede, han snart ville dø, men alt dette sagde hun ikke højt.”

Sagen løste dog sig selv, for ”samme forår solgte min far mit hjem. Han havde tidligere solgt en del af det for omkring 1200 dalere og fik nu 1500 for det resterende.”³²

Tidligere oplyste Christian, at hjemmet blev solgt for over 3000 dalere i 1863, så mindst et af de oplyste tal må være forkert. Ligeledes kan 1863 ikke være det rigtige år. Ifølge Christians tekst blev huset solgt samme forår, som han skulle i hæren, hvilket var 1861. I afgangslisterne i kirkebogen fra Lyngby står, at den 3. februar 1862 afgik ”Gartner Laugesen og hustru med 3 børn”, og som destination nævnes det nærliggende Bromme Sogn. I folketællingerne fra 1870 og 1880 ses, at Peder og Ane Sophie nu boede i Munke Bjergby Sogn nordvest for Sorø, men da ingen af de to sogne førte til- og afgangslister, vides det ikke, hvornår de er flyttet. Ane Sophie døde i Munke Bjergby 5. februar 1881 af lungebetændelse, 64 år gammel, mens Peder døde 82 år gammel den 17. april 1884 i Bromme Sogn, men tilsyneladende stadig bosiddende i Munke Bjergby.

For Christian kom salget på et passende tidspunkt, for det var ved at være den tid, han skulle aftjene sin værnepligt. Egentlig var der et år til, det var hans tur, men han tænkte, han lige så godt kunne få det overstået. Han tog på session og blev taget til artillerist.

Soldaterlivet

Den 31. maj 1861 blev Christian indkaldt til at møde som soldat. ”Jeg forlod de grønne marker og den smukke skov, de smilende søer og skønne haver til fordel for det tørre barakliv, men forandringer har altid ligget godt til mig, så derfor pakkede jeg dagen før min kasse opfyldt af gå-på-mod. For jeg kan uden pralen sige, at jeg var en smart ung mand, og folk fortalte mig, at jeg let ville gå gennem tjenesten. Men jeg kan fortælle jer, at jeg fik brug for al min smarthed og mere til. Jeg havde stor tiltro til mine egenskaber, jeg troede, jeg skulle vise disse fyre nogle ting.” Men Christian blev klogere i løbet af de år, han var i militæret. Bl.a. fandt han ud af, at en fyldt madkasse gav bedre muligheder end gode egenskaber, og da han ”føjte sig tom under sit bælte eller i hjertet” – altså ikke havde sjælen med, fik han stillet hårdere krav af de overordnede, end de andre soldater gjorde.

Værnepligten blev aftjent på Kastellet i København, og han forlod Sorø i god tid. ”Jeg pakkede min kasse og købte en billet til København. Dagen før tilbragte jeg natten på et hotel, og næste dags eftermiddag gik jeg med min kasse ud til Kastellet. Der var mange unge mænd der, en del tyskere fra Slesvig og Holsten, og jeg må sige fra alle dele af Danmark, da Ingeniørtropperne var udvalgt fra alle dele af kongeriget.” En sergent udleverede uniform, gevær og bajonet til Christian, mens det var et problem at finde en jakke. De var alle sammen for store, og da det endelig lykkedes, var Christian utilfreds med, at han skulle gå i en gammel jakke i 18 uger.

Soldatertiden blev som nævnt hård for Christian. Rekrutterne blev behandlet skidt, maden var dårlig, øvelser og marcher på alle tidspunkter af døgnet. På trods af dette fik han flere gange ros af de overordnede, eksempelvis fordi han modsat størstedelen af sine kammerater kunne klare sig uden at få tilsendt penge hjemmefra. Grunden hertil lå i, at Christian i sin fritid – det havde man den gang som værnepligtig – passede nogle haver, uden han dog nærmere kommer ind på, hvad det dækkede over.

Juleferien var på ti dage, dog undtaget hvis man var blevet straffet, men det skete ikke for Christian. Han tog hjem til forældrene. Da ferien var slut, skulle Christian og de andre være tilbage i København kl. 7 om morgenen, men det forløb langt fra som planlagt: ”Jeg kom tre minutter for sent til stationen i Sorø, 45 mil fra København, simpelthen fordi jeg ikke havde et ur. Jeg havde fået at vide, jeg havde rigeligt med tid. Det var klokken 8 om aftenen, og kl. 7 om morgenen var det forventet, jeg stod klar. Den eneste mulighed for mig var at løbe hele vejen, da jeg ikke ville straffes. Så jeg kan sige, at jeg den nat havde mit livs hårdeste og værste oplevelse, som jeg aldrig håber vil ske igen. Alt blodet løb op i hovedet, og jeg tænkte, hvad skal jeg gøre? Jeg regnede ud, jeg havde 11 timer. Kan jeg gøre det? Ja, gør det eller dø, tænkte jeg. Under bedre omstændigheder ville det ikke have været svært for mig. Jeg kunne løbe utroligt hurtigt, og jeg tror, jeg kunne klare det bedre end nogen anden i kompagniet, men der lå 30 cm sne på jorden, og sneen

faldt stadig. Det var bidende koldt, og vinden blæste allerede ind i mit ansigt. Jeg havde kun et lille bundt, som vejede få pund, at bære, men jeg må indrømme, at det var tungt nok, før jeg nåede frem." Christian drog af sted mod København og fulgte hovedvejen, hvor der for hver ca. 15 kilometer lå en kro. Lidt efter midnat fik Christian en kop kaffe på en af kroerne, hvilket han gjorde igen kl. 4. Han manglede stadig 10 mil, men de var efter hans udsagn "de længste jeg nogensinde har gennemført i mit liv. Jeg kan ikke beskrive, hvor meget jeg led denne tidlige morgen. Mange gange passerede jeg vogne med gods til byen, og føreren spurgte, om jeg ville have et lift, men jeg måtte afslå deres venlighed, da de ikke ville nå frem i tide. Da jeg kom til København, slog tårnets ur 6." Christian nåede frem i tide, men omkostningerne var store: "Jeg ville stå op men kunne ikke. Mine knæ var stive og døde som træ. Jeg prøvede og prøvede, men jeg kunne ikke. Til sidste begyndte jeg at skrubbe mine knæ og ben, hvilket havde stor effekt og gav stor smerte. Jeg fik dem i bevægelse men meget langsomt. Jeg nåede lige at komme ud til Kastellet og ind på min plads i rækkerne i tide. Sergent Lysholm gik lige hen mod mig og spurgte: "Hvad er der galt med dig? Er du dårlig, eller har du ikke sovet hele natten, fortæl". Jeg fortalte ham min historie, og han gjorde store øjne og troede først ikke på mig, men da han havde mærket på mit tøj og set sålerne på mine støvler, bad han mig gå ud af rækken og i seng. Men det var lettere sagt end gjort. Jeg var stiv som et bræt. Jeg humpede væk. Sergent Lysholm råbte, at dette var en mand, og gav derefter kompagniet en lektion om deres blødsødenhed og upræcighed, og kl. 10 bragte han mig selv en kop kaffe og sagde, jeg skulle blive i sengen den dag." Sådan blev det, og næste dag var Christian igen klar til at gøre sin pligt. Historien er endnu et eksempel på den viljestærkhed, han besad. Når Christian havde sat sig noget i hovedet, gennemførte han det, koste hvad det koste ville.³³

Fig. 5. Christian Ludvig og Emilie Laugesen. Foto: Familien Laugesen, New Zealand.

De sidste år i Danmark

Efter afskeden fra hæren i august 1864 tilbragte Christian 5 måneder hos sin søster og svoger i Korsør. I perioden 1865-72 havde Christian forskellige jobs. Han mødte sin første hustru Emilie, og sammen besluttede de at søge lykken i New Zealand. De rejste i september 1872 medbringende deres tre børn Valdemar (5), Dagmar (3) og Ludvig (1) (fig. 5).

De afsluttende ord i Christians erindringer lyder: "Vi forlod København, tog til Lübeck og derfra til Hamburg, hvor vi var i 10 dage. Så til London, hvor vi også var 10 dage, så vi havde god tid til at se os omkring, men da jeg havde brugt de fleste af mine penge på billetterne, var vi handicappede. Ellers kunne vi have underholdt os selv en god del bedre, men penge er intet i forhold til at bevare sundheden." Næste stop var New Zealand.

Noter

- ¹ Her husker Christian forkert, da Sorø Sø er beliggende sydvest for det daværende byområde.
- ² 1 fod = 31,3853 cm; muren var altså godt 3 meter høj og 1,2 meter bred. Acre er et engelsk arealmål, som er lig med 0,40469 hektar, så klosterområdet dækkede næsten 40,50 hektar (www.denstoredanske.dk).
- ³ Munkene kom først til Sorø ca. 1140 (la Cour (1938)).
- ⁴ La Cour (1938) s. 174-175; Jørgensen (2004) s. 30-35; www.soroebib.dk/Biblioteket/Lokalhistorisk_Arkiv/soroleksikonforside.html.
- ⁵ Sydvestsjællands Museum takker venligst Helge Larsen fra Lokalhistorisk forening for Lyngesogn for oplysningerne om barndomshjemmets placering.
- ⁶ Venligst meddelt telefonisk af husets nuværende ejer (november 2011).
- ⁷ Folketællinger og kirkebøger for det meste af landet kan findes på Arkivaliononline.dk (www.sa.dk/ao) samt Dansk Demografisk Database (www.ddd.dda.dk) på Internettet. Det er fra disse to kilder, at alle oplysninger i artiklen med henvisning til kirkebøger og folketællinger er fundet.
- ⁸ Faderens alder er 45 og 50 år i de to folketællinger. Her står vi over for et evigt tilbagevendende problem i folketællinger og kirkebøger, da man ofte regner med den alder, personen vil få i løbet af året, og ikke nødvendigvis alderen på hændelsens tidspunkt, eksempelvis folketællinger, som blev afholdt 1. februar.
- ⁹ Historien om kongemordet er spændende men kan desværre ikke efterprøves. Muligvis kan der være tale om Danmarks sidste kongemord, begået mod Erik Klipping i Finderup Lade 22. november 1286, da vi ved, at de dømte – bl.a. Marsk Stig – blev erklæret fredløse og flygtede til Norge.
- ¹⁰ Johansen (1979) s. 43-44.
- ¹¹ Trods gennemgang af flere kirkebøger fra Finderup Sogn samt flere sogne i og omkring Aarhus, er det ikke lykket at finde moderens fødselsdato.
- ¹² Trap (1954) s. 721. Gården ligger i dag på adressen Topshøjvej 87.
- ¹³ I kirkebogen for Lyngesogn ses, at Peter Abraham døde 22. februar 1848, men hans sygdom kan sagtens være startet i januar. Difteritis er en meget smitsom halsbetændelse.
- ¹⁴ Johansen (1979) s. 237-238.
- ¹⁵ Johan Frederiksen og kone boede tæt på familien Laugesen i et hus, som Peder Laugesen ejede. Johan havde holdt øje med Christian og hans søskende i perioden fra moderens død indtil faderens nye ægteskab, da Peder ofte var væk i lange perioder af gangen, oplyser Christian i erindringerne.
- ¹⁶ Christian må her tænke på en international mil, som er 1,609344 km, mens en dansk mil er 7,53248 km (www.denstoredanske.dk).
- ¹⁷ Noget af købmandsgården udgjorde faktisk en del af byporten (la Cour (1938) s. 198 og 223).
- ¹⁸ Unse er en gammel vægtenhed, som er ca. 30 gram (www.denstoredanske.dk).
- ¹⁹ Christian oplyser et andet sted, at der gik fire danske skilling på en engelsk pence. Han havde altså 36 skilling med hjem, hvilket i nutidens mønt svarer til 75 øre. Se i øvrigt note 23.
- ²⁰ la Cour (1938) s. 16-22, 151-199; Trap (1858) s. 289-291 og 295-299; Trap (1872) s. 324-326; Trap (1954) s. 625-632.
- ²¹ Trap (1858) s. 320-321; Trap (1872) s. 371-372; Trap (1954) s. 720-722; Jensen og Quirinus-Jensen (2001) s. 35-39; Jensen og Quirinus-Jensen (2002) s. 45-49.
- ²² Siden 1700-tallet havde der været offentlige og private initiativer til at få oprettet et almindeligt skolevæsen i Danmark. I 1814 blev der indført undervisningspligt fra 7-års alderen til konfirmationen. Undervisningspligten findes stadig i Danmark i 2012, men der har aldrig været skolepligt her i landet (Johansen (1979) s. 247-252; Bjørn (2003) s. 158; www.uvm.dk).
- ²³ 96 skilling = 1 (rigs)daler = 2 kroner (Thestrup (1999) s. 7 og 15). Der gik fire danske skilling på en pence, så det er lig med 24 pence, altså det samme som daglønnen. Se i øvrigt note 19.
- ²⁴ Thestrup (1999) s. 40.
- ²⁵ Se note 19.
- ²⁶ Det har ikke været muligt at fremskaffe oplysninger om Gustav Hansen i folketællingerne for Sorø i 1850 og 1860, hvilket sandsynligvis skyldes, at han kun har boet i byen i nogle af de mellemliggende år, mens han var i lære som gartner.
- ²⁷ I teksten står, at haven var ca. en acre, som er = 4.046,9 kvadratmeter (www.denstoredanske.dk).
- ²⁸ 1 mark = 16 skilling, så 9 mark er lig med 9 x 16 skilling = 144 skilling, som divideret med 6 arbejdsdage giver 24 skilling i dagløn, sådan som Christian tidligere har oplyst det (Thestrup (1999) s. 9).
- ²⁹ Søndage ansås ligeledes for at være en helligdag, deraf udtrykket søn- og helligdage.
- ³⁰ Christian angiver afstanden som "about ten chains away". Chain er en måleenhed, man bruger i forbindelse med kæder: en chain er lig med 20,1168 meter (www.denstoredanske.dk).
- ³¹ Christian skriver "10 feet" (10 fod). 1 fod = 31,3853 cm (www.denstoredanske.dk).
- ³² 1 rigsdaler = 2 kr., altså solgt for henholdsvis 600 og 750 kr. Se note 23.
- ³³ Christian deltog i krigen i 1864, hvilket han også beretter om i erindringerne, men det er af pladshensyn udeladt her.

Kilder og litteratur

Utrykte kilder

Part one: My early life in Denmark by Christian Louis Laugesen 1841-1915. Erindringerne opbevares på Sydvestsjælland Museum i Sorø under museumsnummer SVM00529. Består af 49 maskinskrevne sider.

Web ressourcer

Alle hjemmesider er senest besøgt i november 2012.

www.ddd.daa.dk (*Dansk Demografisk Database*, folketællinger, kirkebøger, indvandrings- og udvandringslister mm., desuden kan der søges direkte på navne).

www.denstoredanske.dk (*Den store Danske – Gyldendals åbne encyklopædi*).

www.sa.dk/ao (*Arkivalieronline.dk*, kirkebøger og folketællinger fra Statens Arkivers samlinger).

www.soroebib.dk/Biblioteket/Lokalhistorisk_Arkiv/soroleksikonfor-side.html (*Sorø Kulturleksikon*, Lokalhistorisk Arkiv for Sorø og Omegn, oplysninger om forskellige aspekter af Sorø's historie).

www.uvm.dk (*Ministeriet for Børn og Undervisning*).

Litteraturliste

Bjørn, Claus 2003: *Fra reaktion til grundlov 1800-1850*. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie bind 10. Gyldendalske Boghandel og Politikens Forlag. 2. udgave, 1. oplag.

Jensen, Børge & Quirinus-Jensen, Holger 2001: *Om "Det gamle Frederiksberg"*. I: *Jul i Sorø 2001*, s. 35-39. Sorø.

Jensen, Børge & Quirinus-Jensen, Holger 2002: *Om "Det gamle Frederiksberg" (2)*. I: *Jul i Sorø 2002*, s. 45-50. Sorø.

Johansen, Hans Chr. 1979: *En samfundsorganisation i opbrud 1700-1870*. *Dansk Socialhistorie* bind 4. Gyldendal.

Jørgensen, Holger 2004: *Banevejens historie*. I: *Jul i Sorø 2004*, s. 30-35. Sorø.

la Cour, L.F. 1938: *Sorø Bys Historie gennem tre Hundrede Aar*. Sorø.
Thestrup, Poul 1999: *Mark og skilling, kroner og øre. Pengeenheder, priser og lønninger i Danmark i 360 år (1640-1999)*. Arkivernes Informationsserie, Statens Arkiver.

Trap, J.P. 1858: *Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark. Specielle Deel. Første bind. Den Sjællandske Øgruppe*. Forlaget G.E.C. Gad.

Trap, J.P. 1872: *Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark. Anden Udgave. Tredie Deel: Amterne Frederiksborg, Kjøbenhavn, Holbæk, Sorø og Præstø samt Bornholm*. G.E.C. Gads Forlag.

Trap, J.P. 1954: *J.P. Trap Danmark. Femte udgave. Sorø Amt* bind III,3. G.E.C. Gads Forlag.

Resumé: Flid, selvværd og slagsmål – erindringer fra 1800-tallets Sorø og Lynge Sogn

Blandt arkivalierne på Sydvestsjællands Museum i Sorø findes nogle erindringer fra 1800-tallets Sorø og Lynge Sogn. De er skrevet på engelsk af Christian Ludvig Laugesen, født 1841 i Lynge Sogn, og senere emigreret til New Zealand.

Christian blev født i Frederiksberg på adressen, som i dag hedder Næstvedvej 32. Faderen var gartner og moderen hjemmegående. Hun døde, da sønnen var seks år gammel. Christian fik kort efter en stedmor, og de to fik et godt indbyrdes forhold, ligesom Christian havde til sin far.

Allerede som 7-årig begyndte Christians erhvervskarriere, da han måtte sælge familiens grøntsager i Sorø. Dette bragte ham i de følgende år i mange konflikter og slagsmål med ældre drenge, men Christian var ifølge sine erindringer i stand til at klare selv de største modstandere. Sin første forelskelse, i en ældre pige, fik Christian i forbindelse med et af disse slagsmål, men lykken blev kort.

Efter konfirmationen var det tid til, at Christian måtte i gang med en uddannelse. Faderen skaffede ham en læreplads som gartner ved Sorø Akademi, og som 15-årig forlod Christian barndomshjemmet og drog ind til Sorø. Læretiden var en lykkelig periode for Christian, og som artiklen vil vise, bød den på venskaber, dog ikke altid til den gode side.

Weekenderne blev tilbragt hjemme hos forældrene samt brugt til anlæggelse af Christians første have hos præsten i Lynge, som var meget imponeret. Han skulle også få hævn over en af sine plageåndere fra barndommen, da denne var hjemme fra studierne i København.

Da læretiden var slut, bød livet på flere forskellige jobs i egnen omkring Sorø, blandt andet hjemme hos faderen. Så var det tid til at være soldat ved Ingeniørtropperne og deltage i 1864-krigen. Efter dette blev Christian gift med Emilie, de fik 3 børn, og han havde skiftende arbejdspladser, inden ægteparret i 1872 besluttede at søge lykken i New Zealand. Det er Christians spændende liv på Sorøegnen, denne artikel omhandler.

Summary: Diligence, self-esteem and conflict – memoirs from the 1800's in Sorø and Lynge Parish

In the archives of Sydvestsjællands Museum in Sorø some memoirs from Sorø and Lynge Parish written in English are found. They are written by Christian Ludvig Laugesen in the 1800's. He was born in 1841 in Lynge Parish and later immigrated to New Zealand.

Christian was born in Frederiksberg at the address known today as Næstvedvej, 32. His father was a gardener and his mother was a housewife. She died when her son was 6 years old. Shortly after, Christian's father remarried and Christian had a good relationship with his a stepmother, as he also did with his father.

At the early age of 7, Christian's working life began when he had to sell the family's vegetables in Sorø. In the years that followed, this involved him in many quarrels and fights with older boys. According to his memoirs, Christian was strong enough to withstand the strongest of contenders. His first love was an older girl, who was the reason for one of his fights, but their happiness was short-lived.

After his confirmation, Christian began his education. His father sought an apprenticeship for him with a local gardener at Sorø Academy, and at the age of 15, Christian left his childhood home for Sorø. His apprenticeship was a happy period of his life and, as the article reveals, it provided him with friends although not always the desirable kind.

Weekends were spent at home with his parents, when he also created his first garden, which was for the Lynge vicar, who was most impressed with his work. He also gained revenge on one of his rivals from his childhood days when the rival was on a home visit from his studies in Copenhagen.

Upon completing his apprenticeship, life provided him with several jobs in the locality of Sorø. Amongst others, one was at home with his father. Then his military service as a soldier with the Engineer Corps came, where he took part in the 1864 war. After this period Christian married Emilie. They had 3 children and he had several different jobs, before the couple in 1872 decided to emigrate to seek happiness in New Zealand. This article deals with Christian's interesting life in the Sorø area.

Et eventyr på godt og ondt

– en soraners liv i New Zealand

Af Karsten Byrgesen

Artiklen er en fortsættelse af ”Flid, selvværd og slagsmål - erindringer fra 1800-tallets Sorø og Lyngby Sogn” og bygger på anden del af Christian Ludvig Laugesens skriftlige erindringer.

Efter en lang rejse fra Danmark over Hamburg og London ankom Christian Ludvig og Emilie Laugesen sammen med deres tre børn til Lyttelton i New Zealand i januar 1873. Rejsen havde været hård, men i hvert fald Christian ankom fuld af store forventninger og glæde.

Livet som indvandrer i New Zealand var hårdt og ingen dans på roser. Christian måtte arbejde hårdt, og skiftevis var han ansat hos andre eller selvstændig. Blandt de forskellige jobs var skovarbejder, høstarbejder, landmand, butik- og savværksejer.

Økonomisk gik det op og ned. Til tider var der højvande i kassen, til andre kneb det gevaldigt med at få enderne til at nå sammen. Igennem årene blev Christian flere gange snydt i forbindelse med lønudbetalinger og hushandler, og til tider virkede det, som om han var meget naiv. Resultatet blev, som artiklen vil vise, at han blev inddraget i mange retssager, men han vandt dem alle, eller i hvert fald dem, han selv omtaler i erindringerne.

På det personlige plan ramte flere tragedier familien Laugesen, og specielt Christian blev hårdt ramt. Først døde Emilie af tuberkulose, hvilket virkeligt tog hårdt på Christian. Senere giftede han sig med Emilies søster, Sophie, men deres lykke blev også kort. Et tredje ægteskab endte med skilsmisse, og derudover druknede en af døtrene. Familiens hjem og Christians virksomheder blev flere gange ramt af brande, nogle med et lykkeligt udfald, andre endte tragisk.

Vi følger Christians liv, indtil det sluttede i 1915, og på

trods af alle besværlighederne sidder man tilbage med det indtryk, at han var yderst tilfreds med det liv, han havde haft.

Ankomst og det første arbejde

”Med det gode skib ”Crusader”¹ landede vi på en smuk sommermorgen 5. januar 1873 på New Zealands gyldne kyst, efter at være blevet rokket og rystet på havet i 84 dage fra London uden at se nogen som helst form for land. Vi ankom til Lyttelton, som dengang ikke var helt som i dag. Der var ingen kajer eller dokker, så vi ankrede op på reden, hvorfra flere små dampere tog os i land. Jeg kan ikke beskrive mine medpassagerers følelser, men for mig var det med stor glæde og taknemmelighed, jeg satte min fødder på dette smukke lands jord.” Jo, Christians optimisme fejlede intet, da han og familien ankom til New Zealand, hvilket også ses af hans følgende ord: ”Jeg havde en kone – 3 børn og 2/- i min lomme, to gode arme, en god vilje og masser af håb.² Mit kendskab til engelsk var begrænset til ”ja” og ”nej”, og jeg var ikke sikker på, jeg udtalte det helt korrekt, da jeg er dansker.” Fra første færd var Christian fascineret af den new zealandske natur og alle de nye indtryk, den gav ham: ”Alt var vidunderligt og anderledes – hvert træ, hver plante og blomst havde for mig en charme, som er svær at beskrive. Denne følelse og beundring varede nogle få år men forsvandt med tiden” (fig. 1).

Første stop for familien Laugesen var immigrantbarakkerne, hvor de fik anvist deres værelser, som var komfortable og rene. Christian og Emilie rejste sammen med en gammel ven, Henrik Lassen, og de to mænd skulle ved flere lejligheder gennem årene komme til at arbejde sam-

Fig. 1. Skibet "Crusader" som Christian, Emilie og deres tre børn ankom til New Zealand med. Det vejede 1058 tons og blev bygget i Glasgow, Skotland, i 1865. Skibet blev ophugget i 1910. Foto: Malcolm Brodie shipping collection. State Library of Victoria, Australien.

men. Derfor en kort beskrivelse af ham: "Henrik var 25 år og altid parat til at hjælpe, når det behøvedes. Han havde sine fejl, som de fleste af os har, da han var stædig. Lassen havde en kone og to børn, da vi forlod Danmark, men på en eller anden måde var det blevet til 3 børn, da vi kom frem. Han var uddannet bødker og havde været bestyrer på et mejeri, hvorfor han ikke var introduceret til almindeligt arbejde."

De to familier blev i barakkerne i tre dage, hvorefter Christian og Henrik tog den første mulighed for arbejde. De fleste arbejdsgivere ønskede ikke at ansætte mænd med børn, men det lykkedes dem alligevel at få arbejde hos en ung skotte ude på landet: "Vi skulle modtage 80 pund i årsløn og have et gratis hus, som vi skulle bo i sammen" fortsætter Christian. Om eftermiddagen den 8. januar ankom en hestevogn, og turen mod Christians første job i New Zealand begyndte: "Det var en stor vogn og hest kørt af en fyr på omkring 18 år – søn af en tysker. Vi skulle vandre omkring 17 miles³ ud på landet. Vognen blev hovedsagligt fyldt med vores bagage, to koner og seks børn og til sidst os selv (Christian og Lassen, forf.) samt

den tyske dreng. Afsted vi kom, men det gik meget langsomt – vores store fede hoppe var meget stærk men meget doven, og hun havde uden tvivl mange ligheder med den menneskelige race. Jeg gik det meste af vejen." Undervejs blev det et frygteligt regn- og blæsevejr, men efter fire timers trættende rejse nåede de frem til gården. Efter en kop te og et måltid mad fik de nyankomne anvist deres nye hjem, som lå få hundrede meter fra gården. Det bestod af to rum, men kun et ildsted (fig. 2).

Arbejdsgiverne var et skotsk brødrepar, som Christian kalder John og Willie, da han ikke vil oplyse deres rigtige navne. Til deres gård hørte 1100 acres førsteklases jord.⁴ Blandt Christians og Henriks arbejdsopgaver hørte malkning og fodring af dyrene samt høstarbejde: "Næste morgen viste John mig ud i en indhegning med hvede, hvor han havde en le liggende, og spurgte om jeg kunne høste. Jeg svarede "Ja". Der var omkring 50 acres med tung afgrøde. Han gjorde tegn til, at jeg skulle høste hele vejen rundt langs indhegningen og gøre hjørnerne runde – han mente naturligtvis, at jeg skulle lave plads til høstmaskinen, men jeg havde aldrig set en sådan, selvom jeg havde hørt, de eksisterede. Jeg kom simpelthen til den konklusion, at jeg skulle høste hele indhegningen, hvilket gjorde, jeg ikke var i det bedste humør. Jeg høstede det bedste, jeg

Fig. 2. Christian og Emilie med tre af deres børn. Sandsynligvis er der tale om Valdemar, Dagmar og Ludvig, som var med forældrene på den lange rejse fra Danmark. Foto: Familien Laugesen, New Zealand.

kunne, men moralen var meget lav. Jeg tænkte ”det er ikke underligt, de vil give 80 pund om året, når de forventer en til at høste på denne måde”. Trods sit surmuleri ville Christian vise brødrene, han sagtens kunne høste marken, men hans overraskelse var stor, da de senere på dagen kom med en form for høstmaskine trukket af en hest. Resten af høsten gik fint, og alt arbejdet blev alene klareret af Christian, John og Willie.

På et tidspunkt i forbindelse med høsten skulle Christian og Henrik udlejes til en Mr. Adelen som bindere. Mr. Adelen ville kun have Christian, som på sin side insisterede på at få Henrik med, hvilket også lykkedes efter en længere diskussion med Mr. Adelen. ”Jeg kan for mit eget vedkomne sige, at jeg var en god ”binder” – meget få var i stand til at slå mig, hvilket Adelen hurtigt fandt ud af. Jeg viste Lassen, hvorledes arbejdet skulle gøres, men i mellemtiden bandt jeg både for ham og mig selv. Han var ikke længe om at lære det, og efter få dage kunne hans resultater måle sig med Adelens.” Her ser vi to typiske kendetegn for Christian, nemlig at han kæmper for retfærdighed overfor sine medmennesker og fremhæver sig selv og sine bedrifter.

”1. februar var høsten slut. John skaffede Lassen et job på en hørmølle. Jeg blev til månedens afslutning og bad så John om en fridag, da jeg ville gå til Oxford for at se mig lidt omkring. Det var omkring 24 miles væk. John spurgte: ”Har du familie der?” ”Nej” sagde jeg. ”Jeg mener, har du brødre eller søstre?” sagde John. Jeg sagde ”Nej, jeg vil leje et hus – jeg vil arbejde der.” Dette overraskede John, da han sagde, han havde rigeligt arbejde til mig, men jeg var vedholdende, og han lod mig gå. Jeg var meget ked af at måtte forlade dem, da de havde været så flinke mod både mig og min kone, og jeg havde intet at klage over – men jeg har aldrig været tjener for nogen tidligere i mit liv, hvilket var en af mine grunde til at forlade stedet, og den anden var, at jeg længtes efter skoven. Min vugge stod mellem skove og søer, og gennem mit liv elskede jeg allermest at bo nær vand og skove. Derfor havde de grønne bakker ved Oxford en stærk tiltrækningskraft på mig. Så jeg forlod mine kære venner en mandag morgen

og startede på min tur og nåede Oxford omkring klokken 3 om eftermiddagen.” Christian nød virkelig landskabet omkring Oxford, og følte han gik i en stor botanisk have med hele den rige og smukke fauna, de new zealandske skove kunne byde på: ”Her følte jeg mig hjemme, og her var det min hensigt at blive. Gennem livet har det altid været min største fornøjelse at lave nyt land; at ændre vildnisset til en have synes så sandelig at være en del af min natur, og hvis en mand lever i modsætning til sin inderste tendens, kan han aldrig have den fornøjelse, han ellers ville have haft. Dette vil måske ikke lede til rigdom, men tilfredshed er måske mere værd end rigdom”. Sådan ender Christian afsnittet om sin første tid i New Zealand.

Et statsligt indvandringsinitiativ

På passagerlisten fra ”Crusader” er Christian og Emilie omtalt som ”Government Immigrants”, altså regeringsindvandrere, da de ankom til New Zealand. Men hvad betød det? Fra 1810’erne fandt en europæisk indvandring sted til øerne. Størstedelen kom fra Storbritannien, som efterhånden fik tiltvunget sig herredømmet over landet. Statsmanden Julius Vogel tog i slutningen af 1860’erne initiativ til en ny indvandringslov, som blev vedtaget i 1870.⁵ Der blev afsat 1 million pund til at hverve nye indvandrere fra Europa, ligesom der blev igangsat offentlige investeringer, eksempelvis bygning af veje, jernbaner og broer. Briter var stadig de foretrukne indvandrere, men blikket rettedes bl.a. også mod Danmark. Der blev udsendt agenter til landet, og en stor reklamekampagne med eksempelvis avisannoncer og artikler med positivt indhold om mulighederne i New Zealand blev startet. Desuden blev der lokket med gratis skibsrejse og jord i New Zealand, men immigranterne skulle alligevel betale, når de nåede frem.⁶

I de første folketællinger i New Zealand skelnede man ikke de enkelte skandinaver fra hinanden, og det er derfor svært at vide, hvor mange danskere, der er immigreret dertil. Antallet af skandinaver er i 1867 skønnet til ca. 500.⁷ Fra og med folketællingen 1874 opgøres tallet på

de enkelte lande, og her var der 1.172 danskfødte i New Zealand. Fire år senere var dette tal næsten fordoblet til 2.225, hvorefter det er faldende resten af århundredet. Faldet hænger sammen med, at den statsligt støttede indvandring til New Zealand ophørte i 1875, men i de år, loven var gældende, fandt der altså en betydelig dansk indvandring sted til øerne, så man må sige, hvervekampagnen var en kæmpe succes.⁸ Blandt de mange, der blev fristet, var altså Christian og Emilie. De danske indvandrere kom faktisk til at spille en betydningsfuld rolle i den new zealandske historie, da de blev pionerer indenfor mejeribrug samt skole- og kirkevæsen.⁹

Christians livssyn

Inden Christian går videre med beretningen om livet i Oxford, finder han det passende at fortælle lidt om sit syn på livet: *”En mand er en naturens maskine – han arbejder, lever og nyder sig selv i henhold til sine evner. Er vi ved synet af en mand i stand til at afkode hans bedste evner, er vi i stand til at fortælle, hvad hans største og mest almindelige tilbøjeligheder er, hvilket er nøglen til hans karakter. Når jeg nu fortæller læseren, at mit temperament er styret af motiver, vil han uden tvivl forstå, at musklerne er den herskende kraft i min væremåde. Hvor mentaliteten ikke er indlysende, er manden med den store mave ofte en pengesamler, selvisk og endda uærlig. En person med en stor hjerne er helt og aldeles åndelig. Ham skylder vi vores viden og vores generelle fremskridt. Det er hans største fornøjelse at studere – at skrive bøger. Så vi har alle nogle tendenser, der tjener os bedst, og hvis en ung mand selv får friheden til at vælge sit eget fremtidige arbejde, ville der ikke blive så mange skuffelser.”* Christian er altså modstander af, at fædre bestemmer hvilken uddannelse eller arbejde, deres sønner skal have. Pudsigt nok var det hans egen far, der i tidernes morgen skaffede Christian pladsen som gartner ved Sorø Akademi, så enten var han indforstået med det, eller også har han ændret standpunkt siden. *”Jeg tror den bedste politik er at leve efter ens tilbøjeligheder”*, lyder det afsluttende fra Christian.

Når man læser erindringerne, får man det indtryk, at Christian ønsker at fremstille sig selv som tolerant, og en der altid ser det bedste i sine medmennesker. Men er det nu også rigtigt? Han langer eksempelvis ud efter de arbejdsløse, som mere tænker på forsørgelse end at finde et job. Fagforeninger var heller ikke hans kop te. Han brød sig heller ikke meget om tyskere, hvilket skyldtes krigen i 1864, men på trods af dette havde han gennem årene tyske arbejdsgivere. Da en gruppe østrigske vævere fra Bøhmen¹⁰ ankom til Oxford, var det ikke just pæne ord, Christian gav dem med på vejen. De var både beskidte og kriminelle! Så i bund og grund adskilte han sig nok slet ikke så meget fra flertallet af folk. Fordomme har altid eksisteret blandt mennesker, og sådan vil det sikkert fortsætte. På det punkt har menneskeheden ikke udviklet sig meget gennem de sidste mange tusinde år.

Den første tid i Oxford

Da Christian var ankommet gik han ind på et hotel *”ikke for at drikke, men for at få information. Jeg fik et glas øl og spurgte damen i baren, om der var noget arbejde at få heromkring. Hun fortalte, at der var rigeligt med arbejde, men pengene var få.”* Da Christian kunne tysk, sendte servitricen ham hen til en tysker, Mr. Hense. Ægteparret Hense var venlige overfor Christian og insisterede på, han skulle overnatte. Han accepterede og nød deres selskab, det på trods af at Mr. Hense ifølge Christian var en selvglad pralhals, og hans kone løb med sladder. Næste morgen lovede Hense Christian, at han havde masser af arbejde til ham, og sammen fandt de en bolig til familien. Herefter besluttede Christian sig for at skynde sig hjem til Emilie for at fortælle hende om deres nye hus og liv: *”Jeg halvt løb og gik disse 24 miles – jeg var så glad for, at jeg endelig kunne forlade gården og have min frihed ved at være chef, hvilket var en af hovedårsagerne til, jeg kom til New Zealand. Jeg var nærmest ked af, at folkene (John og Willie, forf.) havde været så gode ved mig – havde de behandlet mig modsat, havde jeg ikke følt det, som jeg gjorde, men*

jeg kunne intet gøre ved det – vores pligt overfor os selv kommer så sandelig i første række. Jeg trøstede mig med tanken om, at John snart ville finde en bedre mand end mig.”

Den første aften i Oxford blev Christian opsøgt af Mr. Flanagan, som tilbød ham arbejde som graver i en grusgrav. Han skulle starte næste dag og ville få 7 shilling pr. dag. Efter to uger var kontrakten udløbet og *”den samme aften jeg havde forladt ham, kom to andre entreprenører og ville have mig”*, fortæller Christian stolt. *”Jeg valgte Mr. Merton – en tysker. Jeg arbejdede for ham i lang tid, 2 år tror jeg.”* Senere fortæller han dog, at det ikke kun var Mr. Merton, han arbejdede for i perioden, men på daværende tidspunkt var det normalt at skifte mellem flere forskellige arbejdsgivere. Gravning af sten var stadig arbejdsopgaven, og Christian synes han *”arbejdede hårdt, måske endda hårdere end jeg burde.”* Til at begynde med boede Christian i et lejet hus, men efterhånden fik han købt seks acres brændt skovland. Henrik Lassen var nu kommet til Oxford, og han lejede halvdelen af Christians jord, ligesom de hver især byggede et hus, anlagde haver og blev naboer.

Høstarbejde

Efter en periode, hvor stengravning i grusgrave havde fyldt mest, vendte Christian nu igen sit blik mod høstarbejdet. Han fik ansættelse som binder hos to landmænd, Stephens og Winter. Christian fandt ud af, at man kunne tjene lidt ekstra ved at hjælpe til med indkørslen af høet, så det gjorde han naturligtvis. *”Jeg ankom til Mr. Winters gård en mandag eftermiddag og blev vist ind i en indhegning med omkring 10 acres hvede. Jeg begyndte med det samme, og søndag eftermiddag havde jeg bundet og stakket det hele,”* Christian bad om sin løn og fik fem pund samt beskeden om, at der lå flere gode 5-pundsedler og ventede på ham. Om en anden høst beretter Christian, at han lod som om, han sov en nat, men når de andre arbejdere så var faldet i søvn, ville han snige sig ud og høste et par acres. Da Mr. Stephens

kom forbi tidligt om morgenen og så dette, udbrød han: *”Du slår dig selv ihjel”, men jeg ved, Mr. Stephens vil være glad over at vide, at jeg endnu ikke er død”,* skriver Christian selvsikkert. *”Jeg arbejdede 3 høste for disse herrer, men som jeg vil fortælle, var det ikke fornøjelser det hele. De første par dage var det okay, men når dine hænder blev fyldt med vabler, huden omkring dine negle blev rå og dækket af rifter, så begyndte prøvelserne, men vore hjerter var tapre. Alle gamle kolonister vil være enige med mig i, at selvbinderen er en af de største velsignelser, ikke bare for landmændene, men for hele menneskeheden.”*

En høst havde Christian fået et overtræk på 30 pund i banken, hvorfor han tog et høstarbejde hos Mr. Brown, som ejede en stor gård i Rakaia. Han havde fem mejere og 27 bindere ansat, Christian var en af de sidstnævnte. De skulle høste på flere forskellige af Mr. Browns marker, som var beliggende i omegnen af gården. Mange af arbejdskammeraterne var nogle rå typer, som havde siddet i fængsel, og de var nogle af de hårdeste mænd, Christian overhovedet mødte i New Zealand. Tonen var hård, og drillerier hørte til dagens orden. Arbejdsdagene var lange, og ofte måtte nætterne tages i brug. Da høstarbejdet var slut, havde Christian 29 pund til gode i løn, men han fik kun en check på 12 pund. Christian sagde, det måtte være en fejl. Det høstede område var blevet opmålt, og derudfra var den enkeltes løn beregnet. Christian opsøgte målerne, som indrømmede deres fejl og lavede en ny udregning, der viste, at han rigtigt nok skulle have 29 pund. Christian opsøgte Mr. Brown, som skrev en ny check, men nu var beløbet på 49 pund. Om hvad der så skete fortæller Christian: *”Jeg så på checken. ”Noget galt?” sagde Mr. Brown. ”Noget” sagde jeg” men ikke til min ulempe denne gang”. Han tog checken, rev den i stykker og gav mig en anden. ”Ser du”, sagde han, ”jeg havde mistet 20 pund, hvis du ikke havde fortalt mig det, det er yderst sjældent, man møder folk af din slags.”* Mr. Brown tilbød Christian ansættelse igen til næste høst, men han tog ikke imod tilbuddet. Det var tid til at vende hjem til familien i Oxford og nye udfordringer.

Christian som selvstændig

"Da jeg havde været i Oxford 2,5 år, havde jeg et 2-værelses hus og 3 acres land. Omkring 1 acre var en fin have, hvoraf halvdelen var beplantet med frugttræer. Jeg havde ryddet haven, mest om aftenen når jeg kom hjem fra grusgraven. Jeg husker, ofte når det var måneskin, arbejdede jeg til kl. 11 om aftenen eller senere, indtil min gode kone kaldte på mig og bad mig ikke at arbejde længere." På daværende tidspunkt arbejdede Christian på et savværk. Samtidigt var jernbanen ved at blive anlagt til Oxford, hvilket skabte en vældig jordspekulation, og "jeg blev smittet af epidemien", som Christian selv udtrykker det. Han købte 30 acre jord til 10 pund pr. acres, hvoraf de 100 pund skulle betales med det samme og resten over to år. På den nykøbte jord lå en tipvognsbane til transport, og det blev Christians nye indtægtskilde, og dermed kunne han endelig kalde sig selvstændig. Normalt havde han 6-8 ansatte, men det højeste antal var 14. Tipvognen kunne "skubbes op af en mand, hvis altså ikke han var doven. Når det kom til tipvognen, kunne jeg fylde den med en favn brænde¹¹ eller en tilsvarende mængde stolper og stænger og så hoppe op bagpå og i løbet af et par minutter være nede ved vejen." Arbejdet var hårdt, arbejdsdagen længere end otte timer, og de tænkte aldrig på at tage en halv fridag, fortæller Christian med slet skjult hentydning til de fagforeninger, som var blevet almindelige, da han nedskrev erindringerne.

"Jeg laver altid fejltagelser, og jeg gjorde en, da jeg købte dette stykke jord og begyndte at arbejde der. På dette tidspunkt følte jeg mig stolt over at kunne have så mange hænder ansat. Jeg nød at tjene mange penge, også selvom kun en lille del var til mig selv" siger en ærlig Christian. En dag udbrød en skovbrand, mens Christian og hans mænd arbejdede med tipvognen. Han skyndte sig hjem for at redde huset, men så til sin store skræk, at branden i stedet nærmede sig hans arbejdsplads. Resultatet blev, at tipvognsbanen samt lageret af træ mm. og alt værktøjet brændte. Skaderne opgjorde Christian til 70-80 pund, men typisk for ham så var "det værste ved det hele, at jeg skyldte mine mænd 25 pund i løn."

En ny start

Med branden sluttede Christians tid som selvstændig for denne gang, men forsikringspengene skulle tilsyneladende hurtigt investeres: *"Kort tid efter den første skovbrand byggede jeg et nyt hus på min jord. Jeg byggede det på en lille bakke omkring 100 fod over niveauet.¹² Der var rigeligt jord til at bygge på længere nede, men jeg var glad for naturen og et godt udsyn. Jeg kunne stå på min veranda og se ud over Øst- og Vestoxford,¹³ og i klart vejr kunne jeg se kirkespiret i Christchurch, men for denne luksus måtte jeg betale dyrt med hårdt arbejde. Jeg måtte bære alt tømmeret op på min ryg – omkring 5000 fod¹⁴ og murstenene til en dobbelt skorsten. Nogle mennesker sagde, det var tosset, men det var et dejligt sted at leve – sundt og frit. Jeg havde en flot frugtplantage og blomsterhave omkring mit hus." Kort tid efter lejede en mand ved navn John Lee et savværk på Christians jord for 20 pund om året, og Christian fik, sammen med sin gamle rejsekammerat Lassen, arbejde der. Senere blev savværket overtaget af Mr. Ingram, som sammen med en anden mand havde kontrakten på at levere sveller til Christchurchs første sporvognslinjer.¹⁵ Christian, Lassen og en John Brown fik kontrakten på at skære tømmeret til disse historiske sveller. Arbejdet var hårdt men godt lønnet, og for en sjælden gangs skyld jamrer Christian over alle de tunge løft, som gav "en god del stivhed i ryggen når jeg skulle op om morgenen. Det tog mig ofte al min tid at klæde mig selv på, og når jeg begyndte at arbejde, måtte jeg bide tænderne sammen i smerte, men når jeg var opvarmet, var jeg okay." Eventyret blev dog kort, for efter kun fire måneder brændte savværket. Christian og de andre genopbyggede det uden løn, men kort tid efter produktionen var genoptaget, blev værket lukket.*

Emilie dør

– Christian gifter sig med søsteren

Et sted i sine erindringer skriver Christian, at *"jeg tager aldrig ulykker så tæt til hjertet, da jeg har haft så mange."*

Fig. 3. På trods af lange perioder, hvor Christian var borte fra hjemmet grundet arbejde, var familiens sammenhold stort. Christians efterkommere lever i dag spredt rundt i verden, men alligevel mødes de med mellemrum til sammenkomster. Billedet her er fra 2003. Foto: Familien Laugesen, New Zealand.

En af disse ramte, da hans elskede kone Emilie døde. *"Det var med stor sorg, jeg stod ved graven til hende, som elskede mig så meget. Hun havde forladt sine venner og fødeland for at være en kærlig og venlig hjælper for mig. Hun havde født mig 7 børn, og de stod alle og græd ved hendes grav – den ældste 12 år gammel, den yngste 11 måneder."* Emilie havde været syg i to år, og Christian nævner intet om, hvad hun døde af.¹⁶ Sammen med erindringerne på Sydvestsjælland Museum findes afskrifter af breve mellem Emilie og hendes søstre, og i et af disse nævner hun selv, at hun havde tuberkulose, så det må antages at være dødsårsagen.

Trods tilbud om hjælp fra *"mange gode mennesker om at tage sig af børnene, havde jeg for meget faderlig følelse til at lade dem gå, de var alle så kære imod mig. Derfor besluttede jeg at holde dem alle samlet og gøre min pligt overfor dem."* Den ældste datter på 11 år måtte passe huset og sine søskende. For at gøre ondt værre gik Christians arbejdsgiver fallit, og han gik dermed glip af de 18 pund, han havde til gode i løn for fældning og kløvning af træ (fig. 3).

De første to år efter Emilies død passede datteren huset

"bemærkelsesværdigt godt for hendes alder. Så kom en søster til min afdøde kone herud fra Tyskland for at holde huset for mig og hjælpe mig med at opdrage børnene. Hun var 28 år gammel, så venlig og god, at ingen ros, jeg nedskriver, tilnærmelsesvis vil beskrive hendes gode og noble kvaliteter, og ingen vil undre sig over, at jeg blev forelsket i hende, og hun også elskede mig, så vi tog konsekvensen og giftede os." Den nye kone hed Sophie, og nogle af hendes breve hjem findes ligeledes afskrevet i førortaltede brevveksling.¹⁷ Desværre varede lykken kort, da Sophie døde tre år efter brylluppet og efterlod Christian med yderligere to sønner. *"Igen formørkede sorgen mit liv, men jeg skal ikke bebyrde disse linjer mere med min sorg"*, slutter Christian.

Endnu en brand

"Før jeg går videre må jeg nævne den anden skovbrand, som skete det første år efter, min anden kone ankom. Mit hus lå på en bakke, og jeg havde det store held at være hjemme. På denne dag brændte tusindvis af acres. Min kone og mine børn var nede i Østoxford, og jeg havde 2 mænd, som arbejdede hos mig, til at hjælpe med at redde huset sammen med Rasmussen. Selvom jeg har deltaget aktivt i krigen (1864, forf.), har jeg aldrig udkæmpet et hårdere slag end denne dag. Først bar vi alle møblerne ud på græsplænen, og Rasmussen holdt dem fugtige med en vandkande for at holde gnisterne væk. Vi havde placeret bøtter fyldt med vand hele vejen rundt om huset, i hvilke vi kunne dyppe sække, vi havde sat på lange stænger, som vi regnede med, vi kunne holde ilden fra rullestenstaget med. Lige da branden startede, kom Doktor Weld og Mr. Pearson, som var medlem af Repræsentanternes Hus,¹⁸ ridende på heste og ville hjælpe, men varmen og røgen var for svær for deres alder, og lige før de tog af sted, sagde Mr. Pearson: "Farvel Laugesen – hvis du overlever dette og redder dit hus, vil Dr. Weld og jeg bringe dig en tønne øl." Så begyndte slaget, da flammerne kom lige ind over huset, og vi måtte tage sække over hovedet, mens vi rendte rundt og brugte stængerne med sække på. Huset

knirkede og knagede, og sækkene omkring vores hoveder ville kunne blive fanget af ilden, hver gang vi gik rundt. Jeg sendte en mand med navnet Johnson op på loftet, da gnisterne fik fat under tagspæret; han havde en spand med vand, men han råbte flere gange, at der var varmt som i helvede. Jeg spurgte, om han havde været der. "Nej", sagde han, "men jeg har en god idé om, hvordan det er". Rasmussen måtte også danse rundt om sengetøjet med sin vandkande, mens jeg selv og en anden mand løb rundt om huset. Dette varede ved i fulde 4 timer. Folk sagde, at Laugesens hus var brændt, måske ham selv og hans mænd med, da de ikke kunne se det for røgen. Mange prøvede at komme op til os, men kunne ikke. Min kone og mine børn var i en sorgfuld tilstand, men snart begyndte det at regne, røgen lettede, og dér stod mit hus stadig. Op ad vejen kom to mænd på heste, og imellem dem havde de en tønne øl på en lang stang. Det var Dr. Weld og Mr. Pearson efterfulgt af den ærværdige Obie, præst ved Den Engelske Kirke. Selvom vi var halvdøde, satte vi os alle på verandaen, da de 3 mænd kom, de ønskede os tillykke, og vi fik alle et godt glas øl." Meget passende får Christian afslutningsvis nævnt, at både Weld og Pearson var gentlemen, som også tænkte på de fattigste i samfundet.

Depression og hårde tider

I slutningen af 1880'erne ramte depressionen for alvor New Zealand. Christian forsøgte sig med mejeribrug, hvilket ikke blev den store succes, da smørprisen var for lav. Derefter købte han 50 stude og kvier, men også de blev solgt efter et par år, da priserne på fåre- og oksekød ikke steg. Til sidst måtte Christians jord og familiens hjem sælges med et stort tab, hvilket ses af følgende regnestykke: "Jeg havde 50 acres, som jeg havde betalt 10 pund pr. acre for. Jeg havde ryddet det hele, sået græs, bygget et hus med 5 rum og en stor lade. Jeg havde en fin have og 200 frugttræer. Så lånte jeg 200 pund, som jeg betalte 10 % i rente for. Jeg ved uden overdrivelse, at det hele ud over min arbejdskraft og renterne kostede mig 900 pund, og jeg solgte det for 460 pund og var meget glad for at slippe af med det." Fortsæt-

telsen lyder: "Depressionen varede, indtil Ballanceregeringen¹⁹ kom til magten, og siden da har vi kun haft velstand." I det hele taget udtaler Christian sig ved flere lejligheder positivt om liberalismen, men han synes dog også den i visse tilfælde går for vidt. Det samme ses af hans tidligere omtalte negative holdning overfor fagforeninger.

Efter ejendomssalget startede Christian en frugtforretning i Vestoxford, men måtte hurtigt opgive igen, da befolkningsgrundlaget var for lille. Det var den ældste datter, som styrede butikken. I stedet fik Christian ansættelse på et savværk i View Hill, hvor han skulle fælde, skære og transportere træet. "Det var, mens jeg var her, jeg gjorde en af mit livs største fejltagelser, selv om jeg lavede mange af forskellige slags. Jeg flyttede min familie derop – børnene var dygtige i skolen, og jeg var tæt på mit arbejde", skriver Christian herefter. Det var svært at få udbetalt lønnen fra chefen, og helt galt gik det, da savværket en dag brændte, og arbejderne efterfølgende havde ca. 150 pund til gode i løn. Savværket blev opbygget igen, og Christian overtog det for 75 pund, men efter et år kom han af med det.

Den store brand og dens følger

Erfaringerne som selvstændig havde dog ikke afskrækket Christian, da næste skridt i erhvervskarrieren skulle tages: "Jeg købte en tom butik, hvor der plejede at bo en butiksindehaver, men han havde givet op, da en ny var startet i en butik, som tilhørte Mr. Plaskett. Jeg boede også i et hus, som tilhørte samme herre og var beliggende mellem de to butikker. Så startede jeg en lille butik, hvor min datter styrede forretningen. Det gik meget godt, og efter et stykke tid kunne jeg bygge 7 værelser ovenpå butikken og flytte ud af Plasketts hus. I mellemtiden var vores forretning vokset, og jeg udvidede med salg af gardiner og isenkram." Men endnu en gang varede lykken kun kort. Vi lader Christian fortælle historien med sine egne ord: "Vi havde boet der omkring 3 måneder, da ulykken igen indhentede mig. Det var den 7. september 1889, og denne dag havde jeg modtaget varer til min butik for en værdi af

ca. 100 pund og 200 skæppe havre, som jeg havde lagret i et hus i gården. Jeg kom som sædvanligt fra savværket lidt efter klokken 5, og en nor'wester²⁰ blæste, men intet usædvanligt derved. Mr. Plaskett havde hele dagen afbrændt rødder og siv på sin jord. Jeg så lidt røg, da jeg gik forbi på min vej hjem, men tænkte ikke der var nogen fare, da vinden var moderat. Jeg gik indenfor og fik min te, og så ville min datter vise mig, hvor dejligt det så ud med alle de nye varer – hun var i højt humør. I det samme vi kom ind i butikken, hørte jeg et vindbrøl, og mine børn kom og fortalte mig, at 2 af Mr. Plasketts huse brændte. Jeg så ud af vinduet og var med det samme overbevidst om, at vi var prisgivet. Det så ud som om, hele landet brændte – kæmpe flammer sprang over indhegningen, halvbrændte orner og materiale kom dansende imod min butik, og jeg kunne se, der ingen tid var at spille. Jeg fik en kvinde til at tage alle mine børn med over i en grusgrav ikke så langt væk, men vinden havde taget så meget til, at kvinden blev blæst omkuld 2 gange med min lille dreng i sine arme, inden de nåede i sikkerhed. Dette fik jeg fortalt bagefter. Så snart mine børn var væk, løb jeg omkring huset og skubbede jumben²¹ og seletøjet ud i indhegningen, men måtte snart give slip, da jumben var fuld af brændende vragele. Jeg tog dem hurtigt ud, hvorved jeg fik alvorlige forbrændinger på mine hænder, derefter så jeg hen mod huset, og langs siden havde stakke af affald samlet sig. Jeg løb hen og begyndte at flytte det, men det var fuldstændigt nyttesløst, da vinden var så hård, at den bar brændende genstande mod huset. En darkey²² - ved navn John Day - kom for at hjælpe mig, men han blæste over i et hegn af tornebuske, selv om han i retten bagefter sværgede på, at han ikke havde set mig denne aften. Han var vidne for den anden part. Jeg så nu, at hele bygningen brændte nedenunder – jeg skyndte mig indenfor og fortalte min datter, at hun skulle komme ud – så gik jeg ind på kontoret og hentede mine regnskabsbøger. Jeg gik gennem butikken – da jeg kom udenfor, kom en mand, som hed Mr. Clarke, og skubbede mig væk og sagde, at huset ville falde sammen om et minut. Jeg var overrasket, da jeg så op og opdagede, at det hele stod i flammer. Vi var

lige nået en chain²³ væk, da hele huset kollapsede. Den samme mand, Clarke, hjalp også min datter ved at bære hende over til flodbredden, da hun næsten var besvimet, da hun kom ud af huset – så løb han tilbage efter mig.” Hele seancen tog ifølge Christian kun 6-7 minutter, og han fortsætter: ”Her stod jeg: jeg havde ingen jakke eller støvler på. Mine børn i grusgraven græd og ventede på mig. Alt var nu ødelagt, alt det, jeg havde stræbt efter i så mange år, og mange ting, som betød noget for mig, kunne aldrig erstattes. Vi fik husly for natten hos mennesker en halv mil væk. Manden, der havde forårsaget branden, tilbød mig aldrig nogen som helst hjælp, selv om han boede tæt ved og havde rigeligt med plads. Han havde fortalt nogle naboer, at hvis han havde hjulpet mig, ville det have bevist, at branden var hans skyld. Men spørgsmålet kom op i retten, og jeg tror, det snarere gik i mod ham.”

Christian stævnedes Mr. Plaskett, og sagen kom for Højesteret. Han krævede 600 pund i erstatning for skaderne, hvilket kun var det beløb, Christian kunne bevise. Det reelle tab var meget større. ”Det var en lang retssag – vi havde 27 vidner mellem os – Mr. Plaskett kæmpede godt, men alting var imod ham. Selv hans egne vidner skadede ham mere, end de gavnede, da de intet havde at bevidne, men blot digtede fortællinger. Hvis ikke du har noget bedre at gå i retten med, er det meget bedre at blive væk”, skriver Christian. Resultatet blev, at Christian blev tilkendt 520 pund samt omkostninger i erstatning, og Mr. Plaskett tabte i alt omkring 1000 pund på sagen. Christian havde ondt af Mr. Plaskett og ville egentlig ikke have sagsøgt ham, men det var nødvendigt, da Christian havde kreditorer, han skyldte penge. Mr. Plaskett besværliggjorde dog processen med at udbetale pengene til Christian, og der gik 4-5 måneder, inden det lykkedes. Herefter betalte Christian sin gæld til kreditorerne og havde så omkring 50 pund tilbage til sig selv.

Christian ejede ligeledes et savværk, og året inden branden havde han haft en retssag kørende mod sin anden nabo, hvis navn ikke nævnes. Naboen havde nægtet at betale for nogle jernbanesveller, som Christian havde skåret. Christian sagsøgte ham, men inden dommen faldt,

var manden gået fallit. På baggrund af disse to retssager mod sine naboer kunne Christian ikke længere klare at bo i Oxford, så efter 16 år i byen måtte han rejse videre.

Christian som fabrikant

Næste stop for familien Laugesen var storbyen Christchurch: *"Jeg tog til Christchurch med alle mine penge – satte børnene i jumben og kørte derned. Jeg tænkte, at lidt kunne blive til mere via hårdt arbejde, men med en kapital på 50 pund var forventningerne ikke store. Jeg åbnede en lille butik i Colombo St., og jeg er sikker på, den ville være blevet en succes, da min datter var en god forretningskvinde, men da jeg ikke kunne putte mange penge i den, var hendes talent til ingen nytte. Jeg startede en lille cigaretfabrik, men mine midler var begrænsede. Det gik okay et stykke tid på trods af, at folk i New Zealand foretrækker importerede artikler, også selv om deres kvalitet er ringere. Dog kom jeg hurtigt af med fabrikken."* Christian havde på cigaretfabrikken ansat et par sælgere, der begge snød ham, mens de rejste rundt, hvilket fik ham til at give op. Han havde dog et patent på en cigaretæske, som han solgte for 10 pund. Datteren styrede stadig butikken og så efter de mindste børn, mens Christian drog mod nye mål.

Nye "eventyr" på Nordøen

Indtil dette tidspunkt havde Christian kun boet på Sydøen, hvilket der nu skulle ændres på. Han tog til Nordøen sammen med en af sønnerne, som var 16 år: *"Da jeg aldrig havde været der, troede jeg, at jeg kunne finde en eller anden form for åbning."* Men det skulle blive en hård tid for Christian og junior. Efter lidt rejsen frem og tilbage nåede de til Eketahuna, hvor de som det første ville på duejagt. De drog af sted om morgenen og planlagde at være tilbage til aftenmaden, *"men duerne drev os længere og længere ind i skoven"* som Christian skriver. Det blev desuden et frygteligt regnvejr, og de måtte overnatte i et telt lavet af tre bregner, men dagen efter nåede de sikkert, men udmattede, tilbage til deres pensionat.

"Efter denne oplevelse tog jeg et job som skovarbejder, men det var ikke uden knubs", erindrer Christian. Der var 17-18 miles til arbejdsstedet, og det blev en frygtelig tur med tung bagage, regnvejr og en gåtur, som endte med at blive meget længere end planlagt og strakte sig over to døgn. Endelig nåede de frem, men det blev det hele bare værre af. Hør blot hvad Christian beretter: *"Om aftenen satte vi vores telt op, men det eneste, vi kunne få til senge, var våde bregner, hvilket var meget groft. Jeg er ellers ikke sart, men efter at have set den første aftensmad lavet væmmedes jeg ved at blive længere. Morgenmaden blev vanligtvis forberedt om aftenen og bestod hovedsagelig af en duestuvning, kartofler og brød. En bunke duer lå midt på jorden – mændene sad omkring dem og plukkede dem, mens de røg og spyttede – og så kastede de dem i en stor kedel, hvilket var for meget for mig. Vi pakkede vores ting om morgenen og fik efter nogle undskyldninger sagt farvel til vores entreprenør og gik videre. Vi var ikke kommet langt på vejen mod Alfredton, før vi fik en kontrakt på at fælde 30 acres skov for 1 pund pr. acre. Vi fældede det på 3 måneder, selv om det regnede næsten hele tiden."* Hermed havde Christian og sønnen fået nok af Nordøen for denne gang og tog hjem til resten af familien i Christchurch. På vejen hjalp de en præst og dennes kone, som var væltet med deres hestevogn, på ret køl igen.

Christian og sumpen

De følgende seks år boede Christian og familien flere forskellige steder, og arbejdstitlerne omfattede savværks-ejer og landmand. I perioden blev Christian gift for tredje gang, men udover konstateringen nævner han intet herom. Laugesens efterkommere fra New Zealand har oplyst til Sydvestsjællands Museum, at hun hed Deborah (fig. 4). Port Chalmers nær Dunedin blev næste stop på turen landet rundt. Her købte Christian 60 acres sumpet land og en gård: *"Jeg betalte 900 pund for gården og troede, den i løbet af et par år mindst ville fordoble sin værdi, efter jeg havde brugt nogle penge og arbejdstid på den. Jeg synes selv, jeg var for smart. Jeg havde 16 køer og 2 heste, og*

Fig. 4. Foto af familien Laugesen, formentlig fra ca. 1890. Christians efterkommere er ikke helt sikre på børnenes navne, men når frem til følgende: Bagerst fra venstre ses Christian Ludvig, Albert, Frank (stående), William og Ludvig. Forrest ses Theodore og bag ham Dagmar. Kvinden til højre er muligvis Christians tredje kone, Deborah, selvom de først blev gift i 1897. Foto: Familien Laugesen, New Zealand.

jeg forventede deres antal kunne fordobles, når jeg havde fået drænet landet. Jeg arbejdede meget hårdt på det i 2 år, for det meste i vand til over knæene. Jeg fik en vindmølle og sluser fikset, så de kunne holde sumpen tør for tidevandet, og fik også forbedret huset og hegnene." Det lykkedes faktisk Christian at få landet mere tørt, end det nogensinde før havde været, men en dag med ekstra højt tidevand gik det galt, og hele området samt hans hus blev oversvømmet. Gården blev solgt, men køberen forsøgte at stikke af fra købet, hvilket dog ikke lykkedes. Christian indhentede manden i Dunedin og fik sine penge.

Tilbage til Nordøen

De dårlige erfaringer havde ikke afskrækket Christian: "På dette tidspunkt var det min intention at stikke af mod nord. Gennem disse to år var min kapital sunket fra lidt over 800 pund til under 200 pund. Jeg troede det bedste, jeg kunne gøre, var at få fat på noget jord. Jeg havde sta-

dig energi og styrke tilbage, jeg kunne bruge, da det altid har været en fornøjelse for mig at lave ny jord ud af vildniset. Når en mand er 64, synes han selv, han er gammel, men jeg synes ikke, jeg var for gammel til at arbejde. Vi tog op til østkysten af Nordøen og slog os ned i Opotiki på 200 acres skov op til Otarafloden. Min jord lå 9 miles oppe af floden, så jeg lejede et hus i byen for et stykke tid og plejede at gå op til skoven, hvor træfældningen begyndte. Efterhånden fik jeg en hest og kunne rejse hurtigere. Dette skete i oktober 1904, og ved juletid var jeg i stand til at afbrænde 6 acres land. Jeg købte noget 2. sorteringsjern i Opotiki og byggede et lille hus og fik min kone og børn til at bo der i 2 år." Som tiden gik, anskaffede Christian køer og kalve og havde "rigeligt med græs og majsroer, men tidslerne var min værste fjende." Han fik bygget et nyt hus af træ med fire rum, som familien flyttede ind i. Den tilhørende have var den syvende, Christian anlagde i New Zealand. Men netop som alt gik godt, og fremtiden så lys ud, ramtes familien af endnu en tragedie: "Vi boede i Opotiki og blev ramt af et meget trist dødsfald, da vores kære lille pige på næsten 3 år druknede. Det var et virkeligt hårdt slag, og vi besluttede at sælge gården for 650 pund og tog til Auckland."

Christian nævner stolt, at både han selv og familien altid havde klaret sig selv og aldrig bedt om offentlig forsørgelse. For at understrege udsagnet opremser han følgende: "Jeg vil bare skrive ned her, hvad jeg lavede de 3 år i Opotiki, selv om jeg var gammel nok til at søge om pension. Jeg fældede 100 acres tæt skov, dyrkede græs på meget af det, indhegnede og byggede et hus til en værdi af 200 pund. Jeg ryddede 1 acre til en have, og jeg er stolt af det og vil gøre det hele igen, såfremt muligheden skulle byde sig."

Men selv i Auckland kunne Christian ikke finde ro, men han mente dog nu, at en lille butik ville være bedre end hårdt arbejde. Derfor åbnede han en frugtbutik i Symonds St., men dette var ikke tilfredsstillende nok, så den blev solgt. I stedet startede han en papirvarebutik i Eden Terrace, hvilket heller ikke gjorde Christian glad, da det var hårdt og trættende at sidde og vente på kunderne. Efter tolv måneder i Auckland var Christian blevet træt af stor-

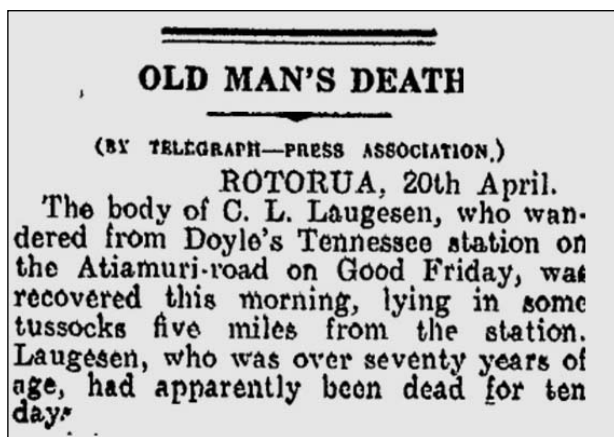

Fig. 5. Avisomtalen af Christians død i *The Evening Post* 21. april 1915 side 2. Gengivet med tilladelse fra *The National Library of New Zealand*.

bylivet. Han købte en lille ejendom i Arkles Bay, umiddelbart nord for Auckland, men for gud ved hvilken gang løb han ind i problemer. Da familien ankom, ville ejeren ikke lukke dem ind, da han havde solgt til en anden, som havde budt 50 pund mere end Christian. Ejeren sagde, han ville mødes med Christian tirsdag morgen i Auckland – indflytningen skete en lørdag – men Christian havde på fornemmelsen, han ville blive snydt. Han tog først en natbåd ind til Auckland og gik derfra 28 miles til Waiwera, hvor han mandag morgen tog manden på fersk gerning i forsøget på at slippe af sted med en damper. Endnu en gang blev Christian del i en retssag, og igen vandt han den og kunne endelig flytte ind i huset.

Epilog

Erindringerne afsluttes med et lille afsnit skrevet af Christians yngste søn, Carl, som den 10. marts 1995 renskrev faderens tekst. "Dette manuskript af min fader blev færdiggjort i Arkles Bay Whangaparoa i løbet af 1910. Få måneder efter flyttede vi til Whangarei, hvor vi boede i 6 måneder, og derefter flyttede vi til Albany nær Auckland,

hvor vi blev indtil 1913, da hjemlige problemer gjorde, at min mor og far blev skilt, og min far solgte ejendommen og kom til at bo hos sin datter og svigersøn, Hr. og Fru W Doyle i Cambridge. Han blev hos dem, da de flyttede til Ngakura, Rotorua, hvor han døde i 1915". Historien melder intet om, hvorledes Christian døde, men faktisk er vi i den heldige situation, at det blev omtalt i avisen *The Evening Post*. Den 21. april 1915 har den under overskriften "Gammel mands død" følgende artikel trykt på side 2 (fig. 5): "Liget af C.L. Laugesen, som vandrede fra Doyle's Tennessee Station på Atiamurivejen langfredag, blev opdaget i morges (den 20. april, forf.) liggende på nogle tuer 5 miles fra stationen. Laugesen, som var over 70 år gammel, havde tilsyneladende været død i 10 dage."²⁴ Man kan næsten se det ironiske i, at Christians liv endte på en vandretur, når man tænker på alle de ture, han har beskrevet i sine erindringer. Christian ligger begravet på kirkegården i Rotorua, hvor graven stadig kan ses.²⁵ Den deles i øvrigt med sønnen Theodore, som faldt i Frankrig under Første Verdenskrig 1916 (fig. 6).

Hermed afsluttes fortællingen om Christian Ludvig Laugesens indholdsrige og spændende liv, som bragte ham fra Lynges sogn til New Zealand på klodens modsatte side. Men, som vi har set, var hans liv ikke kun en dans på roser, men man må så sandelig sige, at han fik sin del af nedture og ulykkelige begivenheder.

Fig. 6. Gravsten for Christian Ludvig Laugesen og sønnen Theodore Christian på kirkegården i Rotorua. Foto: Familien Laugesen, New Zealand.

Noter

- ¹ Skibet "Crusader" sejlede i perioden 1871-97 28 ture til New Zealand. Skibet var afsejlet fra London 11. oktober 1872, og i passagerlisten er Christian omtalt som gårdarbejder (www.ancestry.com:freepages.genealogy.rootsweb.ancestry.com/~nzboun/crusader.htm).
- ² Det vides ikke, hvilken mængde de omtalte 2 er. Senere nævner Christian pund og shilling – sandsynligvis new zealandske – og en enkelt gang kroner.
- ³ 1 mile = 1,609344 km, hvilket giver en afstand på ca. 27 km (www.denstoredanske.dk).
- ⁴ 1 acre = 0,40469 hektar, så gården omfattede 445 hektar (www.denstoredanske.dk).
- ⁵ Senere var Vogel af to omgange i midten af 1870'erne New Zealands premierminister, den eneste jøde som nogensinde har beklædt denne post (www.teara.govt.nz:www.teara.govt.nz/en/biographies/1v4/1).
- ⁶ Hvidt (1971) s. 397-398; Pedersen (1986) s. 163-170; Birkelund (1987) s. 43-44.
- ⁷ Lyng (1939) s. 157-158.
- ⁸ Lyng (1939) s. 170; Hvidt (1971) s. 398-399; Pedersen (1986) s. 170; Birkelund (1987) s. 44-45.
- ⁹ Lyng (1939) s. 163-164 samt 172-177.
- ¹⁰ Bøhmen var indtil 1918 en del af Østrig-Ungarn, derefter Tjekkosllovakiet og i dag Tjekkiet (www.denstoredanske.dk).
- ¹¹ En favn brænde er lig med 2,226 kubikmeter (www.denstoredanske.dk).
- ¹² Det vides ikke, om Christian tænker på en engelsk fod = 0,3048 meter eller en dansk = 0,3138535 meter, men uanset hvad, så er der tale om ca. 30-31 meters højde (www.denstoredanske.dk). Desværre nævner han ikke, hvilket niveau de 100 fod er over. Er det havoverfladen eller måske det sted, huset tidligere lå?
- ¹³ Christian skelner mellem Øst- og Vestoxford, hvilket skyldes, at jernbanen delte Oxford i to dele, fortæller han i erindringerne. Uanset betegnelsen er der altså tale om den samme by.
- ¹⁴ 15-1600 meter.
- ¹⁵ De første hestetruckne sporvogne kørte i Christchurch i 1880 (www.tram.co.nz).
- ¹⁶ Emilies dødsdato opføres af familien Laugesen på en slægts hjemmeside til 27. november 1880 (www.geni.com:www.geni.com/people/Emilie-Laugesen/2531949).
- ¹⁷ Af et af brevene fremgår, at Sophie ankom til New Zealand 4. oktober 1881, hvilket kun er 1 år efter Emilies død. Enten husker Christian forkert, eller også er årstallet i afskriften forkert.
- ¹⁸ Det daværende parlament i New Zealand (www.wikipedia.org:en.wikipedia.org/wiki/MHR).
- ¹⁹ John Ballance (1839-93) var stifter af Det Liberale Parti og landets 14. premierminister (2. juli 1889-23. januar 1891) (www.teara.govt.nz:www.teara.govt.nz/en/biographies/2b5/1).

- ²⁰ Nor'wester er et specielt vejrphænomen, som kun findes omkring Canterbury på Sydøen i New Zealand. Den består af en bred skystrøbe på en ellers skyfri himmel og styres af kraftige vinde fra nordvestlig retning (www.wikipedia.org:en.wikipedia.org/wiki/Nor%27west_arch).
- ²¹ En jumbe er en lav tohjulet hestevogn, som trækkes af en enkelt hest (www.denstoredanske.dk).
- ²² Darkey er et nedsættende ord om en farvet person. Hans senere vidneudsagn mod Christian er sikkert årsagen til dennes nedladende beskrivelse (www.wikipedia.org:en.wikipedia.org/wiki/Darky#D).
- ²³ Godt 20 meter; en chain = 20,1168 meter (www.denstoredanske.dk).
- ²⁴ Langfredag var i 1915 den 2. april (www.timeanddate.com).
- ²⁵ På gravstenen er 7. april angivet som dødsdag, men hvad der ligger til grund for valget af netop denne dato, vides ikke.

Kilder og litteratur

Utrykte kilder

Early Days in New Zealand by Christian Louis Laugesen 1841-1915. Erindringerne opbevares på Sydvestsjællands Museum i Sorø under museumsnummer SVM00529. Består af 58 maskinskrevne sider.

Web ressourcer

Alle hjemmesider er senest besøgt i november 2012. www.ancestry.com (hjemmeside for slægtsforskere). www.denstoredanske.dk (*Den store Danske – Gyldendals åbne encyklopædi*). www.geni.com (hjemmeside for slægtsforskere). www.teara.govt.nz (*Te Ara – The Encyclopedia of New Zealand; landets officielle encyklopædi*). www.timeanddate.com (hjemmeside med blandt andet kalendere for 1900-tallet). www.tram.co.nz (*Christchurch Tramway Ltd.*; gammelt sporvognsselskab, nu ture med veteransporvogne i Christchurch). www.wikipedia.org (*Wikipedia – Den frie encyklopædi*).

Litteraturliste

Birkelund, Peter 1987: *Dansk udvandring til Australien og New Zealand – med særligt henblik på det 20. århundrede*. Speciale til kandidateksamen. Københavns Universitet.

Hvidt, Kristian 1971: *Flugten til Amerika eller Drivkræfter i masseudvandringen fra Danmark 1868-1914*. Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie 27. Universitetsforlaget i Aarhus.

Lyng, J. 1939: *The Scandinavians in Australia, New Zealand and the Western Pacific*. Melbourne University Press.

Pedersen, Erik Helmer 1986: *Pionererne. Politikens Danmarkshistorie – uden for Danmark*. Politikens Forlag.

Resumé: Et eventyr på godt og ondt – en soraners liv i New Zealand

Artiklen er en fortsættelse af ”Flid, selvværd og slagsmål - erindringer fra 1800-tallets Sorø og Lyngby Sogn” og bygger på anden del af Christian Ludvig Laugesens skriftlige erindringer.

Efter en lang rejse fra Danmark over Hamburg og London ankom Christian Ludvig og Emilie Laugesen sammen med deres tre børn til Lyttelton i New Zealand i januar 1873. Rejsen havde været hård, men i hvert fald Christian ankom fuld af store forventninger og glæde.

Livet som indvandrer i New Zealand var hårdt og ingen dans på roser. Christian måtte arbejde hårdt, og skiftevis var han ansat hos andre eller selvstændig. Blandt de forskellige jobs var skovarbejder, høstarbejder, landmand, butik- og savværksejer.

Økonomisk gik det op og ned. Til tider var der højvande i kassen, til andre kneb det gevaldigt med at få enderne til at nå sammen. Igennem årene blev Christian flere gange snydt i forbindelse med lønudbetalinger og hushandler, og til tider virkede det, som om han var meget naiv. Resultatet blev, som artiklen vil vise, at han blev inddraget i mange retssager, men han vandt dem alle, eller i hvert fald dem, han selv omtaler i erindringerne.

På det personlige plan ramte flere tragedier familien Laugesen, og specielt Christian blev hårdt ramt. Først døde Emilie af tuberkulose, hvilket virkelig tog hårdt på Christian. Senere giftede han sig med Emilies søster, Sophie, men deres lykke blev også kort. Et tredje ægteskab endte med skilsmisse, og derudover druknede en af døtrene. Familiens hjem og Christians virksomheder blev flere gange ramt af brande, nogle med et lykkeligt udfald, andre endte tragisk.

Vi følger Christians liv, indtil det sluttede i 1915, og på trods af alle besværlighederne sidder man tilbage med det indtryk, at han var yderst tilfreds med det liv, han havde haft.

Summary: An adventure of mixed blessings – a Soranian’s life in New Zealand

The article is a continuation of “Diligence, self esteem and conflict – memoirs from the 1800’s Sorø and Lyngby Parish” and is based on the second part of Christian Ludvig Laugesen’s handwritten memoirs.

After a long journey from Denmark over Hamburg and London, Christian Ludvig and Emilie Laugesen finally arrived in Lyttelton, New Zealand in January 1873 with their 3 children. The journey had been strenuous, but Christian arrived happy and full of expectations.

Life as an immigrant in New Zealand was tough and certainly no bed of roses. Christian had to work hard and was alternately employed and self-employed. Among the jobs he had were: forest worker, harvest worker, farmer, shop owner and sawmill owner.

His economy fluctuated. At times there was a surplus in the bank, but sometimes it was very difficult to make ends meet. Over the years, Christian was often cheated in connection with wages and house deals, and at times it appears he was very naive. As mentioned in the article, this resulted in his involvement in several court cases. According to his memoirs he won them all, at least the ones he mentions.

On the home front, several tragedies struck the Laugesen family. Christian was in particularly hard-hit. Firstly, Emilie died of tuberculosis, which grieved him sorely. Later he married Emilie’s sister, Sophie, but their happiness was short-lived. A third marriage ended in divorce and in addition, one of his daughters drowned. The family home and Christian’s business property were damaged several times by fire, the consequence of which was sometimes happy and sometimes tragic.

We follow Christian’s life until it ended in 1915, but despite all the struggles we have the impression that he was content with the life he led.